

**SLOVENSKÝ
NÁRODOPIS**

3

XX

**VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1972**

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STUDIE

Kirill V. Čistov, Specifikum folklóru vo svetle teórie informácie	345
Józef Burszta, O folklóre ako súčasnom spoločensko-kultúrnom jave	361
Todor I. Živkov, Folklórne festivaly v Bulharsku	369
Mária Kosová, Historické povesti s turčkou tematikou. K teórii fabuly a sujetu	375
Dagmar Klímová, Ukoly textovej kritiky na základě povestí o Turcích	389
Viera Gašparíková, Príspevok k poznávaniu súčasného stavu ľudových rozprávok	403
Pavol Stano, Výstavy ľudového staviteľstva v strednej Európe koncom 19. storočia	418
Zora Apáthyová-Rusnáková, Príspevok ku klasifikácii vidieckej rodiny na Slovensku	449
Irena Pišutová, Rezbár a sochár Matej Čupec	462

MATERIÁLY

Emília Horváthová, Zo zvykoslovných a poverových reálií na hornom Spiši	486
---	-----

DISKUSIA — GLOSY

Mária Dzubáková, Miesto a význam folkloristického výskumu v literárnej histórii	504
Mária Prasličková, Poznámky k príspevku J. Gallu: <i>Sklárstvo a obločiarstvo na Muránskej Hute</i>	508

ROZHĽADY

Ester Plicková, Jubileum Michala Markuša	511
Soňa Burlasová, II. etnomuzikologický seminár	518
Bohuslav Beneš, Strážnice 1971	519

RECENZIE A REFERÁTY

András Krupa, Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál (J. Mjartan)	522
Problemy sujetu. Litteraria, 12, 1969. (M. Kosová)	523
Emilia Horváthová, Stručný dotazník pre výskum ľudového liečenia (M. Markuš)	524
Zborník Slovenského národného múzea, 64, 1970, Etnografia 11. (P. S.)	525
Zborník Slovenského národného múzea, 65, 1971, Etnografia 12. (J. Mjartan)	526
Petr G. Bogatyriov, Souvislosti tvorby (M. Lešák)	527
Marta Šrámková, Katalog českých ľadových balad. IV. (S. Burlasová)	528
Lidové povídky z Podkrkonoší. II. (V. Gašparíková)	529
V. F. Horlenko — I. D. Bojko — O. S. Kunyčkyj, Narodna zemlerobščka technika ukrajinciv (M. Mušinka)	531
Sovetskaja etnografija, r. 1968—1971 (A. Prandá)	533
Documentatio ethnographica (S. Švecová)	536

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Кирилл В. Чистов, Специфика фольклора в свете теории информации	345
Йозеф Бурста, О фольклоре как о современном общественно-культурном явлении	361
Тодор И. Живков, Фольклорные фестивалы в Болгарии	369
Мария Кошова, Исторические предания с турецкой тематикой. К теории фабулы и сюжета	375
Дагмар Климова, Задачи текстологической критики на основе преданий о турках	389
Вера Гашпарикова, К познанию современного состояния народных сказок	403
Павол Страно, Выставки народного строительства в Центральной Европе	418
Зора Апатья-Руснакова, К классификации провинциальных семей в Словакии	449
Иrena Pišutová, Резчик и скульптор Матей Чупец	462

МАТЕРИАЛЫ

Эмилия Горватова, О реальных обрядов, обычаях и поверий в вышнем Спише	484
--	-----

ОБЗОРЫ

ДИСКУССИИ

РЕЦЕНЗИИ И ДОКЛАДЫ

На 1. strane obálky: Matej Čupec, Horná Stubňa, Dve ženy. Ľudová rezbárska práca, 1969. Foto O. Vlková.

Auf der Vorderseite des Umschlages: Matej Čupec, Horná Stubňa, Zwei Frauen. Volkstümliche Schnitzarbeit, 1969.

VÝSTAVY ĽUDOVÉHO STAVITEĽSTVA V STREDNEJ EURÓPE KONCOM 19. STOROČIA

PAVOL STANO

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Súčasný vedecký záujem o ľudové staviteľstvo zahŕňa a spracúva všetky jeho zložky. Poznanie materiálu v teréne a jeho dokumentácia, prehľad použitých metodologických postupov, ako aj dejiny vývoja záujmu o túto problematiku, všetky tieto zložky sú vzájomne späté, a ak sa im venuje rovnaká pozornosť, dôjde sa k zhrnujúcemu výsledku, ktorý môže poskytnúť, čo sa týka priestoru, času a spôsobov komplexný obraz o problematike v skúmanej discipline.

Vo svojom vývine a lokálnymi zvláštnosťami diferencované ľudové staviteľstvo na Slovensku ako súčasť ľudovej materiálnej kultúry vzbudzovalo od počiatku — to znamená sto rokov naspäť — živý záujem. Možno teda povedať, že tento záujem má už svoje dejiny, ktoré treba odhaľovať. Rozšírený záujem o výskum ľudového staviteľstva v posledných dvoch desaťročiach, najmä však v súvislosti s jeho ďalším výskumom, problémami ochrany a s oboznamovaním sa so skanzenovou myšlienkou a jej vlastným realizovaním podnecoval vyhľadávať jednotlivé články nie dosť súvislej reťaze záujmu o slovenské ľudové staviteľstvo. Takto zhromaždili sa údaje zo slovenských prameňov o vlastných akciách, čím sa už vytvoril určitý obraz vývoja záujmu o ľudové staviteľstvo na Slovensku.¹

Štátoprávne začlenenie Slovenska pred rokom 1918 spôsobovalo, že o slovenský národopisný materiál alebo o národopisný materiál zo Slovenska prejavovali v tom čase záujem aj príslušníci iných národov. Prípadne tento materiál dostával sa na podujatia, ktoré mali charakter celokrajinský, celouhorský alebo i v rámci akcií celej monarchie, ktoré sa uskutočňovali mimo územia Slovenska. Pokladáme za samozrejmé, aby sa takýmto podujatiam a na nich zúčastnenému materiálu zo Slovenska venovala pozornosť a aby sa aj tento cudzí záujem o materiál zo Slovenska zaradil do okruhu vývoja záujmu o ľudové staviteľstvo u nás.

Konkrétnie ide o výstavy ľudového staviteľstva, ktoré sa uskutočnili v rámci

¹ PUŠKÁR, I.: Snahy o ochranu ľudovej architektúry a výstavbu národopisných múzei v prírode u nás. Monumentorum tutela — Ochrana pamiatok, 1, 1966, s. 71—86. — MRUŠKO-VIČ, Š.: Teoreticko-metodologické problémy a program základného výskumu ľudového staviteľstva. Múzeum, 13, 1968, s. 236—238. — FROLEC, V.: Smery a metody v evropskom bádani o lidovém staviteľstvi. Národopisný věstník čs., 5—6, 1970—1971, s. 141—173.

širších výstavných podujatí v poslednej tretine 19. storočia na území Rakúska-Uhorska, a to: roku 1873 na Svetovej výstave vo Viedni, roku 1895 na Národnopisnej výstave v Prahe a roku 1896 na Krajinskej milenárnej výstave v Budapešti. Na týchto troch expozíciah ľudového staviteľstva boli vystavené aj ľudové stavebné objekty zo Slovenska. Organizácia viedenskej a budapeštianskej expozície ľudovej architektúry uskutočnila sa bez akejkoľvek spolupráce so slovenskými ľuďmi; o pražskú výstavu, najmä čo sa týka slovenského materiálu, pričinili sa aj Slováci. To sa vzťahuje aj na spoluprácu pri organizovaní a vybudovaní „výstavnej dediny“.

Tri uvedené výstavy ľudového staviteľstva sa uskutočnili v období, ktoré patrí k samým počiatkom prebudeného záujmu o ľudové staviteľstvo a jeho výskum v strednej Európe. Možno povedať, že tieto výstavy mocne ovplyvnili aj intenzitu ďalšieho bádania v oblasti ľudového staviteľstva a teda si zaslúžia, aby sa im, ako aj materiálu na nich exponovanému venovala primeraná pozornosť, pochopiteľne, najmä s osobitným zreteľom na vystavené ľudové stavebné objekty zo Slovenska.

Koncom 18. storočia vplyvom rozvíjajúcej sa manufaktúrnej výroby uskutočňujú sa prvé výstavy prevažne priemyselného tovaru. Pre ďalší rozvoj výstavníctva významný prelom znamená prvá Svetová výstava usporiadana roku 1851 v Londýne. V poradí piata Svetová výstava a prvá v strednej Európe usporiadala sa vo Viedni roku 1873.

Generálne riaditeľstvo Svetovej výstavy vo Viedni sa roku 1871 rozhodlo zriadiať na výstave samostatné oddelenie (Gruppe) venované ľudovému staviteľstvu. Program tohto XX. oddelenia Svetovej výstavy sa bližšie určil a definoval tak, že sa na výstave má predstaviť:

„Roľnícky dom s jeho zariadením a náradím:

- ozajstné stavby, modely a kresby roľníckych domov rôznych národov sveta,
- úplne zariadené a náradím vystrojené roľnícke izby.“²

Cieľom výstavy ľudových stavieb na Svetovej výstave vo Viedni bolo poukázať na význačné objekty ľudového staviteľstva, ktoré by mohli byť vzorom pre návštevníkov z vidieka a z ktorých by bolo možné v istom zmysle čerpať pri projektovaní vlastných stavieb. Ďalej bolo zámerom poukázať ako najjednoduchšími prostriedkami dosiahnuť čo najúčelnejšie stavby. Organizátori výstavy mienili upozorniť aj na pozoruhodné konštrukčné a ozdobné prvky vystavených ľudových domov, ktoré by bolo možné vhodne aplikovať aj na iné stavebné objekty.³ V týchto aspektoch prevládali v súlade s celkovým zámerom Svetovej výstavy praktické a pragmatické zretele. V poradí zámerov až na ďalších miestach možno zisťovať určité etnografické postuláty. Predovšetkým v úsilí, aby na výstave postavený ľudový dom vlastnou stavbou a jej vnútorným zariadením verne

² SCHRÜER, K. J.: Das Bauernhaus mit seiner Einrichtung und seinem Geräthe. Wien 1874, s. 1.

³ Tamže, s. 1–2.

a do dôsledkov (realisticky) predstavoval svoj pendant v teréne toho-ktorého vidieka. Tým sa mala vyjadriť snaha, aby sa všeobecnému záujmu návštevníkov z celého sveta priblížila a predstavila táto dôležitá zložka materiálneho života a kultúry národa, ako je obydlie s celým vnútorným zariadením, z ktorého si možno vytvoriť obraz o súčasnej hmotnej situácii ľudu, ktorý objekt obýva.

Výzvy k účasti na expozícii Ľudového staviteľstva rozoslali sa jednotlivým štátom, ktoré prihlásili účasť na Svetovej výstave vo Viedni, ale ozvena nemala primeraný úspech. Organizátori expozície Ľudového staviteľstva vysvetľovali si to potom tak, že to predovšetkým spôsobilo nedostatočné, veľmi stručné informovanie pozvaných o špecifických zámeroch a cieľoch expozície Ľudového staviteľstva. V pozvaní vytýčená bola hlavná úloha bez akýchkoľvek bližších vysvetlení, čo u pozvaných spôsobilo nejasné chápanie zámeru, dezorientáciu a tým neúčasť na expozícii. Pre vzdialé krajinu okrem toho vážnou otázkou bola aj doprava stavebných objektov alebo materiálu na ne, ako aj celého zariadenia a aj to mohlo medzi inými činiteľmi vplývať na ich neúčasť. Bolo totiž problematické, či vynaložené úsilie a náklady, súvisiacie s dopravou a postavením stavebného objektu na výstavišti budú dostatočne vyvážané primeraným úspechom akcie pre vystavovateľa. Výstavu Ľudového staviteľstva vo svetovom meradle sa teda nepodarilo uskutočniť vo Viedni.

Aj za takýchto pôvodne nepredpokladaných prekážok a fažkostí sa uskutočnila expozícia Ľudového staviteľstva, alebo presnejšie expozícia roľníckych domov na Svetovej výstave vo Viedni roku 1873, ale len v užšom rámci. Súhranne vystavené bolo 9 roľníckych domov, z tohto počtu sedem domov bolo z územia Rakúsko-Uhorska a dva obytné roľnícke domy z ostatného územia Európy, jeden z Ruska (z obce Gromov pri Petrohrade) a druhý z Alsaska.⁴

Z Rakúsko-Uhorska boli vystavené tieto domy: nemecký roľnícky dom z Gajdla v Nitrianskej župe (terajší názov obce Klačno, okr. Prievidza), saský roľnícky dom zo Sedmohradská, sikulský roľnícky dom zo Sedmohradská, rumunský roľnícky dom z Banátu, roľnícky dom z Haliče, chorvátsky roľnícky dom a roľnícky dom z Voralbergu v Rakúsku. Z týchto Ľudových stavebných objektov, pochádzajúcich najmä z rôznych krajov Rakúsko-Uhorska, sa vytvorila na Svetovej výstave kompaktná dedinka.

Ako došlo k výberu a vystaveniu roľníckych domov práve z týchto oblastí, nie je celkom jasne známe. Možno pokladať za najpravdepodobnejšie, že rozho-

⁴ Tamže, s. 3. — Na predchádzajúcich štyroch svetových výstavách (dve z nich boli v Londýne a dve v Paríži) sotva boli samostatné expozície Ľudového staviteľstva, pretože výstavy sa uskutočnili pred počiatkami národopisného pohybu, okrem toho staviteľstvo vidieka usporiadajúcich krajin má iné formy. Na svetových výstavách mohli sa však vyskytnúť Ľudové stavby z ázijských a afrických krajín. Aj na viedenskej Svetovej výstave boli objekty japonskej architektúry (v japonskej expozícii, nie vo výstavnej dedine), ktoré vzbudzovali mimoriadnu pozornosť návštevníkov. Hodno v tejto súvislosti pripomenúť, že Svetovú výstavu vo Viedni náštívilo 12 a pol milióna ľudí. Pozri: Révay Nagy Lexikona, zv. II, s. 589—590, heslo Kiállítás.

dujúcim faktorom v tejto otázke bola ochota príslušných krajových, regionálnych ustanovizní uhradiť náklady spojené s postavením roľníckeho domu na Svetovej výstave. Napríklad všetky výdavky za práce spojené s inštalovaním roľníckeho domu z Gajdla uhradila Obchodná a priemyselná komora v Bratislave. Z tohto možno vyvodiť, že v tomto prípade nešlo o zámerný, systematický výber pozoruhodných typov, výstižne reprezentujúcich ľudovú stavebnú kultúru jednotlivých etnických skupín z celého Rakúsko-Uhorska, ale skôr o akési náhodné zoskupenie stavebných objektov. V expozícii napríklad neboli ani jeden stavebný objekt z vlastného Maďarska, ktoré ako poľnohospodárska krajina má bohatstvo roľníckych domov rôznych typov, nebolo zastúpené ani diferencované ľudové staviteľstvo českých krajov. Naproti tomu zasa Sedmohradsko reprezentovali dva roľnícke domy.

Z územia Slovenska sa na Svetovú výstavu dostal nemecký dom z Gajdla (Klačna)⁵ v Nitrianskej župe, ktorý je bez pochybnosti zaujímavou ľudovou stavbou predovšetkým tým, že predstavuje zrubový poschodový dom. V tomto období nebolo odborníka, ktorý by sa vedel zorientovať v ľudovom staviteľstve celého Slovenska a mohol navrhnuť reprezentatívne typy ľudových obytných domov na viedenskú výstavu. Okrem toho i samému investorovi, Obchodnej a priemyselnej komore v Bratislave v jej vtedajšom zložení, ako aj organizátorom Svetovej výstavy z Viedne mohlo byť celkom priateľné, aby z „horného Uhorska“ postavili na Svetovej výstave práve roľnícky dom nemeckého ľudu a pritom celkom obišli diferencovaný slovenský ľudový dom.

Možno pokiaľať za celkom isté, že roľnícky dom z Gajdla dostal sa na Svetovú výstavu vo Viedni najmä pričinením Karla Juliusa Schröera. K. J. Schröer je autorom 22-stranovej brožúry *Ein Haus und seine Bewohner aus Geidel* (Gajdel),⁶ ktorú vydali r. 1873 práve z príležitosti Svetovej výstavy vo Viedni a v gajdelskom dome na výstavišti si ju mohol zadovážiť každý návštěvník. Na prvý pohľad je prekvapujúce, že K. J. Schröer, vtedajší profesor nemeckej reči a literatúry na Vysokej škole technickej vo Viedni, venoval pozornosť ľudovému staviteľstvu a napísal o nej štúdiu. K. J. Schröer je bratislavský rodák (nar. r. 1825) a po vysokoškolských štúdiách pôsobil ako profesor literatúry na Vyšszej reálke v Bratislave.⁷ V tomto období (v rokoch 1852–1866) venoval

⁵ V texte nášho príspevku ponechávame názov obce Gajdel, pretože obytný dom na Svetovej výstave exponovaný pod týmto názvom. Na niekoľkých miestach textu však pripomíname, že ide o dom z obce, ktorej dnešný názov je Klačno v okrese Prievidza.

⁶ Úplný titul publikácie znie: *Ein Haus und seine Bewohner aus Geidel (Gajdel) in der Neutraer Gespanschaft Ungarns, einem der sogenannten deutschen Häudörfer des ungarischen Berglandes*. Pressburg 1873. 8°. 22 s., 1 mapa. — Nakladateľ nie je uvedený, iste ju však svojim nákladom vydala Obchodná a priemyselná komora v Bratislave, ktorá uhradila aj náklady spojené s postavením domu na viedenskej výstave. Knižku vytlačili v tlačiarne Karla Angermayera v Bratislave. — RIZNEROVÁ Bibliografia písomníctva slovenského túto knižku neregistrouje. Z početnej publicistickej činnosti K. J. Schröera, dotýkajúcej sa Slovenska, Rizner uvádzia len jeden titul (o vykopávkach v Devinskej Novej Vsi).

⁷ WURZBACH, C.: Biographisches Lexikon. Bd. 31. (Heslo: Schröer, K. J.). Wien 1876, s. 348–351.

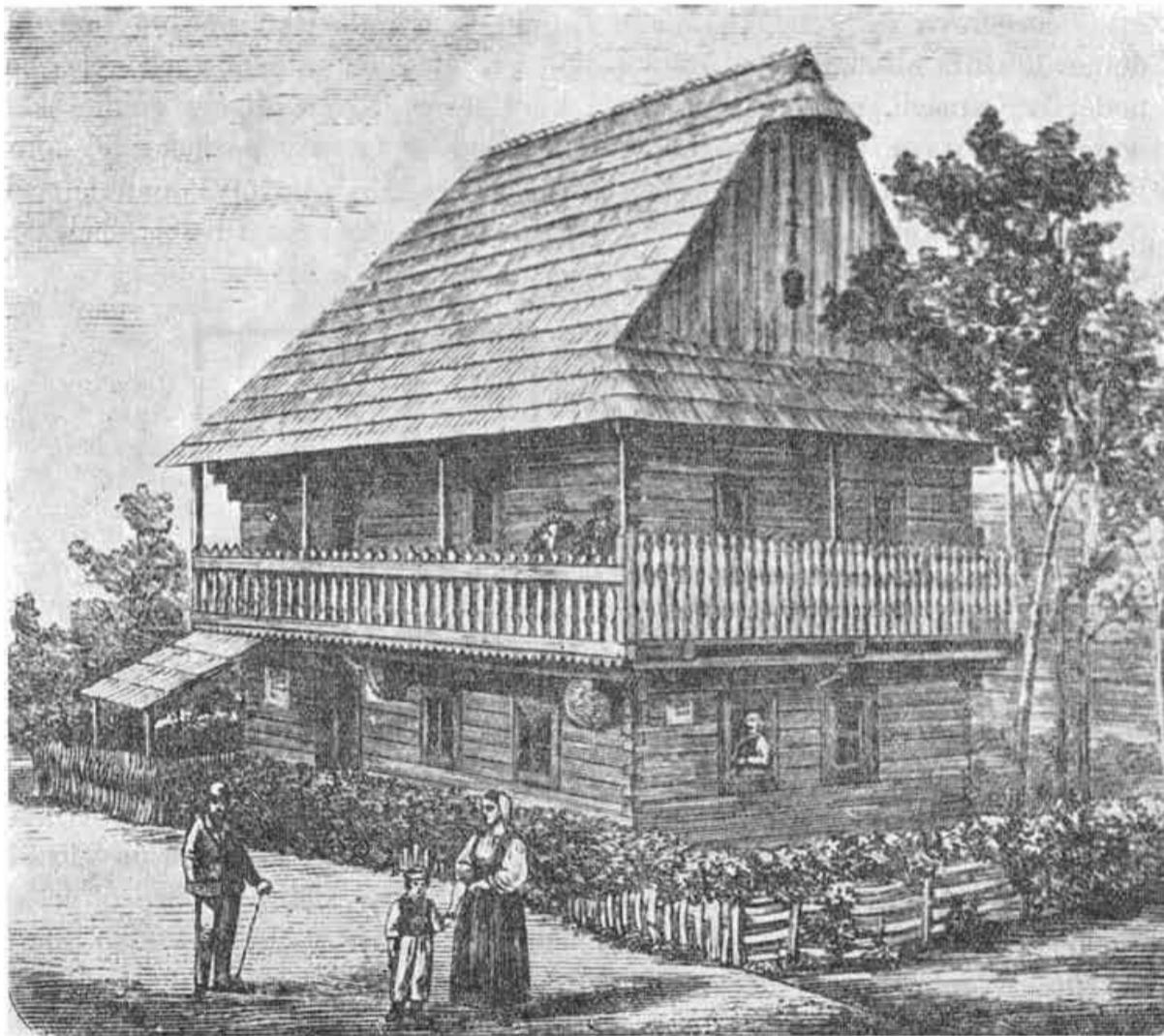
pozornosť aj duchovnej kultúre obyvateľov nemeckých jazykových ostrovov na okolí Bratislavu a na strednom Slovensku, najmä vianočným hrám, Ľudovej viere, aj Ľudovým piesňam, o čom uverejnil niekoľko príspevkov.⁸ Tento jeho národopisný záujem spôsobil, že Obchodná a priemyselná komora v Bratislave, investor stavby roľníckeho domu na Svetovej výstave vo Viedni z oblasti svojej pôsobnosti, vybraťa si na túto úlohu ako experta K. J. Schröera, ktorého záujem o Ľudovú kultúru bol známy z publikovaných príspevkov. Schröer úlohu prevzal, splnil a pre Svetovú výstavu vo Viedni vybral dom z Gajdla (dnešného Kľačna).

Vynára sa otázka, prečo práve z Gajdla? K. J. Schröer popri svojej pedagogickej činnosti a záujme o duchovnú Ľudovú kultúru venoval značnú pozornosť aj výskumu nemeckého nárečia v oblasti Handlovej a Kremnice a ďalších nemeckých obcí stredného Slovenska (išlo o nárečie tzv. Häudörflerov, Krickerhäuerov, Handerburzenov, čiže *Handrbulcov*), o čom uverejnil niekoľko štúdií.⁹ Schröer sa pri výskume nemeckého nárečia tejto oblasti a pohybe v teréne pomerne podrobne oboznámil s dejinami obcí, duchovnou a hmotnou kultúrou, zamestnaním obyvateľstva, sociálnou a hospodárskou situáciou Ľudu tejto nemeckej enklávy a možno predpokladať, že vlastne tieto poznatky rozhodli o výbere roľníckeho domu z Gajdla pre expozíciu Ľudového staviteľstva na Svetovej výstave vo Viedni.

Nemecký dom stredoslovenskej oblasti najvýraznejšie predstavovala zrubová poschodová stavba (obr. 1). Tento typ roľníckeho domu dispozične v najjednoduchšej podobe realizoval sa na Svetovej výstave vo Viedni. Jeho prízemie sa členilo na pitvor, za ním bola čierna kuchyňa s pecou a otvoreným ohniskom (dym z nej vychádzal dverami a oblokom), z pitvora vpravo boli dvere do obývacej izby, hlavnej časti domu. Z pitvora viedli schody na pavlač, ktorá obopína dom vo výške poschodia z pozdĺžnej a čelnej strany. Na poschodí nad pitvorom a kuchyňou bola miestnosť (Bühne) a z nej viedlo dvoje dverí do dvoch

⁸ SCHRÜER, K. J. je autorom týchto národopisných štúdií: Deutsche Weihnachtsspiele aus Ungern. Geschildert und mitgeteilt von — —. Wien 1858, 219 s. — Ein Weihnachtspiel aus Ungern. Nach der Handschrift der Sternspiel-Bruderschaft zu Kramnitz. In: Weimarischen Jahrbuche, 3, 1855, s. 391—419. — Nachtrag zu den deutschen Weihnachtspielen aus Ungern. In: Programm der Pressburger Oberrealschule 1858. Aj sep. výtlačok. — Ein Paradeisspiel aus Ober-Ufer [Prievoz] in Ungern. In: Weimarischen Jahrbuche, 4, 1856, s. 383—398. — Volks- und Kinderlieder. Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde, 2, 1855, s. 217—220. — Aus dem Volksleben in Pressburg und der Umgegend. Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde, 2, 1855, s. 187—193. — Mythische Gestalten im Pressburger Volksglauben. Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde, 2, 1855, s. 424—426. — Beitrag zur deutschen Mythologie und Sittenkunde aus dem Volksleben der Deutschen in Ungern. In: Programm der Pressburger Oberrealschule 1855. — Aj sep. výtlačok.

⁹ SCHRÜER, K. J.: Die Deutschen in ungrischen Bergland. Wien 1865. — Tenže: Beitrag zu einem Wörterbuche der deutschen Mundarten des ungrischen Berglandes. Akademie der Wissenschaften in Wien (ďalej Akad. d. Wiss.-schaft.), 25, 1857, s. 213—272; 27, 1857, s. 174—240. — Ten istý: Nachtrag zum Wörterbuche der deutschen Mundarten des ungrischen Berglandes. Akad. d. Wiss.-schaft., 31, 1859, s. 245—292. — Ten istý: Versuch einer Darstellung der deutschen Mundarten des ungrischen Berglandes mit Sprachproben und Erläuterungen. Akad. d. Wiss.-schaft., 44, 1863, s. 253—436. — Ten istý: Die Laute der deutschen Mundarten des ungrischen Berglandes. Akad. d. Wiss.-schaft., 45, 1864, s. 181—258.

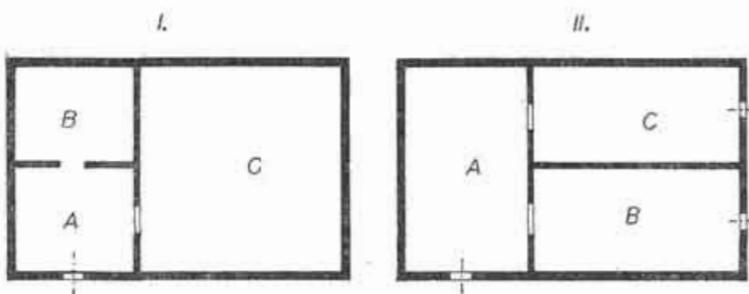
Obr. 1. Poschodový dom z Gajdla (Kľačna), okr. Prievidza, postavený na Svetovej výstave vo Viedni r. 1873. Reprod. z publ.: K. J. Schröer, Ein Haus und seine Bewohner aus Geidel (Gajdel).

komôr, ktoré boli nad obytnou izbou. Komory na poschodí slúžili na uloženie potravín, a ak sa rodina rozšírila, používali sa na spanie. Dom mal sedlovú strechu krytú šindľom so štítom obitým zvislo doskami a v časti hrebeňa strechy hálku (obr. 2).

Zrubový poschodový dom z Gajdla z privezených smrekových guľáčov postavil na viedenskom výstavišti tesár Andreas Steinhübel zo susednej Tužiny, pretože priamo z Gajdla nikto sa nechcel vybrať do Viedne.¹⁰ Interiér bol úplne zariadený pôvodným nábytkom a náradím, ktoré venovali obyvateľia Gajdla. Pri hodnotení jednotlivých roľníckych domov na viedenskej expozícii, zrubový obytný dom z Gajdla zaraďoval sa na popredné miesto, pretože bol vernou kópiou originálneho gajdlovského domu, tesárske dôkladne urobený a interiér starostlivo zariadený, čo nebolo možné povedať o všetkých vystavených domoch.

¹⁰ SCHRÜER, K. J.: Ein Haus und seine Bewohner aus Geidel (Gajdel), s. 7.

Schröerova malá monografia o Gajdli s podrobnejším opisom Ľudového domu (brožúra obsahovala aj state o dejinách obce, zamestnaní, sociálnej a hospodárskej situácii, nárečí), ktorá bola k dispozícii návštěvníkom gajdlovského domu na výstave, podnietila riaditeľstvo Svetovej výstavy požiadať jej autora Karla J. Schröera, aby vo forme súhrnného referátu spracoval materiál celej expozície Ľudového staviteľstva. A tak v nasledujúcom roku 1874 v edícii Off-

Obr. 2. Zrubový poschodový dom z Gajdla (Klačna), pôdorys prízemia a poschodia s dispozičným členením. I. prízemie: A – pitvor, B – kuchyňa, C – izba. II. poschodie: A – pitvor (Bühne), B a C – spacie komory. Rekonštruované podľa opisu v publ. K. J. Schröera.

cieller Ausstellungs-Bericht vyšla Schröerova publikácia *Das Bauernhaus mit seiner Einrichtung und seinem Geräthe*.¹¹ V nej na 40 stranach po všeobecnom úvode sú samostatné kapitoly o jednotlivých vystavených roľníckych domoch s ich opisom (o Gajdli je začlenená celá ťať z cit. brožúry). Schröer nezaprel v sebe jazykovedca, pretože značnú pozornosť venoval terminológii Ľudového domu jednotlivých regiónov a jej porovnávaniu. Schröerovo dielko zachovalo nám takto prehľadnú informáciu o prvej výstave Ľudového staviteľstva v strednej Európe.

Na výstave vo Viedni bol postavený aj zrubový dom krytý slamou z Haliče. Bližšie informácie o jeho pôvode neboli a Schröer vo svojej publikácii o ňom uvádza, že nevie, či ide o dom rusínsky, poľský alebo slovenský.¹² Ani obrázok domu nenachádza sa v publikácii. Keďže dom bol z územia Haliče, možno vylúčiť súvislosť so slovenským etnikom.

I keď sa zámer organizátorov s expozíciou roľníckych domov celkom nesplnil (zastúpenie roľníckych domov z celého sveta, výstava modelov a kresieb), predsa postavených deväť roľníckych domov prevažne z územia Rakúsko-Uhorska vzbudilo živú pozornosť a expozícia dedinky bola pre početných návštěvníkov mimoriadne príťažlivá. Spontánnosť zájmu o ňu bola prenikavejšia než o expozícii umenia alebo remesiel. Zaujímavý je aj postreh, že viac pozornosti vzbudila u návštěvníkov z miest a z radov inteligencie než u návštěvníkov z vidieka, teda roľníkov, pre ktorých bola vlastne inštalovaná.¹³

¹¹ Pozri pozn. 2.

¹² SCHRÖER, K. J.: Das Bauernhaus mit seiner Einrichtung und seinem Geräthe, s. 1.

Obr. 3. Titulný list brožúry vydanej pri príležitosti Svetovej výstavy vo Viedni r. 1873.

Expozíciu roľníckeho domu na Svetovej výstave vo Viedni roku 1873 možno zaradiť na prvé miesto v dejinách vývoja záujmu o ľudové staviteľstvo v strednej Európe. Hoci pri jej projektovaní a realizovaní neboli prvoradé etnografické zretele, nemožno ani vylúčiť pri jej vtedajšom súhrnnom hodnotení veľký význam pre národopisnú vedu, ktorej základy sa kládli práve v tých a nasledujúcich rokoch. V čase výstavy ľudové staviteľstvo zaraďovalo sa ešte do náuky o starožitnostiach (Altertümer, régiségek), ale už zreteľne sa prejavovali zárodky novej vednej disciplíny, sústredenej na hmotnú kultúru ľudu. Treba si osobitne všimnúť, že viedenská výstava roľníckeho domu uskutočnila sa desaťročie pred vyjdením prvých štúdií nemeckých národochospodárov Augusta Meitzena¹⁴ a Rudolfa Henninga,¹⁵ ktorí pri štúdiu agrárnych otázok a vlastníckych vzťahov nemohli obísť otázku rozšírenia a vývoja roľníckeho domu a svojimi publikovanými prácami podnietili v strednej Európe výskum ľudového staviteľstva. Sústredenie deviatich roľníckych domov z rôznych oblastí na jedno miesto — na výstavu uskutočnilo sa takmer dve desaťročia pred akciou Švéda Artura Hazeiusa, zakladateľa hnutia stavby múzeí ľudového staviteľ-

¹⁴ Tamže, s. 4.

¹⁵ MEITZEN, A.: Das deutsche Haus in seinem volkstümlichen Formen. Berlin 1882.

¹⁵ HENNING, R.: Das deutsche Haus in seinem historischen Entwicklung. Wien 1882.

stva v prírode (skanzenov). Rozdiel bol v tom, že viedenská výstavná akcia ľudového staviteľstva mala časove obmedzené trvanie, nebola stálou expozíciou.

V súvislosti so Svetovou výstavou vo Viedni r. 1873 možno spomenúť, že slovenská účasť na tejto výstave sa podstatnejšie prejavila v exponátoch ľudovej umeleckej výroby. Maďari z podnetu a za podpory Ministerstva školstva vykonalí v teréne rozsiahlu akciu zberu predmetov domácej výroby. Vtedajší vedúci Národopisného oddelenia Národného múzea v Budapešti János Xántus zozbieral okolo 2000 predmetov. Zber tohto materiálu pre uvedený účel na Slovensku vykonal Floris Rómer, kustód, ktorý zozbieral do 600 predmetov (zahrnujúce do tohto počtu i materiál z niektorých zadunajských žúp).¹⁶ F. Rómer pri tejto akcii bol v úzkom spojení s Andrejom Kmeťom, ktorý Svetovú výstavu vo Viedni aj navštívil.¹⁷ V oddelení ľudovej výroby vyšívala ľudová vyšivačka Tomášiková z Dechtíc (okres Trnava). Svetová výstava vo Viedni bola takto výstavnou akciou, na ktorej sa po prvý raz inštalovalo a širokej verejnosti predstavilo slovenské ľudové umenie, i keď zahrnuté pod názvom uhorské, teda predovšetkým ľudový textil (výšivky, čipky, tkaniny, kroje). Po skončení Svetovej výstavy všetok materiál z uhorskej expozície ľudovej umeleckej výroby (domácej výroby) získalo vtedy sa zakladajúce Umeleckopriemyselné múzeum (Iparművészeti múzeum) v Budapešti ako základ svojich zbierok, hoci pôvodne tento materiál malo dostať Národopisné oddelenie Národného múzea v Budapešti.¹⁸

Medzi prvou expozíciou ľudového staviteľstva v strednej Európe r. 1873 vo Viedni a nasledujúcou podobnou výstavou, ktorá sa uskutočnila roku 1895 v Prahe, uplynuli takmer dve desaťročia.¹⁹ Časové obdobie, vymedzené týmito dvoma miľníkmi, je rozhodujúce pre počiatky a ďalší rozvoj národopisu a jeho kodifikácie ako samostatnej vednej disciplíny. Vznikajú národopisné oddelenia národných múzeí, ktoré základný expozičný materiál získavajú z výstav výrobkov domácej výroby a remesiel. Maďarský etnografi János Janák oprávnene tvrdí, že „za rodičov národopisu v Uhorsku treba pokladať umelecké remeslá a domácku výrobu“.²⁰ Záujem o tento druh výrobkov a výroby (výšivky, čipky,

¹⁶ JANKÓ, J.: Az ezredéves országos kiállítás néprajzi faluja. In: Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Történelmi kiállítás. Néprajz. Budapest 1898, s. 818.

¹⁷ KMÉT, A.: Naše museum. Národné noviny, 23, 11. 8. 1892, č. 93, s. 1. — Kmeť v článku spomína, že cestou z viedenskej výstavy r. 1873 navštívil v Pešti F. Rómera, ktorý ponúkol martinskému múzeu duplikáty predmetov slovenskej proveniencie, nachádzajúcich sa v zbierkach Národného múzea v Budapešti.

¹⁸ JANKÓ, J.: c. p., s. 818.

¹⁹ Medzitým sa r. 1894 uskutočnila všeobecná regionálna výstava vo Lvove, ktorá mala aj národopisné oddelenie. Pri tejto príležitosti sa v miestnom parku postavilo niekoľko ľudových domov z tejto oblasti a drevený kostol z Huculska. V tejto menšej expozícii ľudového staviteľstva neboli objekty zo Slovenska. — Pozri Powszechna wystawa krajowa we Lwowie 1894. Katalog działu etnograficznego. Lwów 1894. — Za niektoré informácie a bibliografické údaje o ťažkej výstave ďakujem dr. M. Mušinkovi z Prešova.

²⁰ „Hazánkban a néprajz szülei az iparművészet és háziipar voltak.“ JANKÓ, J.: c. p., s. 818. — Pod označením „umelecké remeslo“ myšlelo sa v tom čase remeslo vôbec a nie jeho dnešný vyhranený obsah.

tkaniny, kroje, hrnčiarske výrobky, výrobky z dreva, kovu, kože atď.) vyústil v ich cieľavedomý zber, sústredenie na výstavách, predstavenie širokej i odbornej verejnosti a napokon ich uloženie v depozitároch a expozíciah vznikajúcich národopisných múzeí alebo oddelení. V tomto období vznikajú periodiká už s vyslovene a výlučne národopisným poslaním. Zakladajú sa národopisné spoločnosti.

Do počiatočného záujmu o národopisný materiál sa nezahrňovalo hneď aj staviteľstvo. Pretože išlo o materiál immobilný, nebolo ho ľahké získať, kúpiť, preniesť na iné miesto, inštalovať v múzeu alebo na výstave. A ak sa predsa vo forme výstavy sústredil, boli to akcie nepomerne zriedkavejšie než napríklad výstavy ľudového textilu. Najmä v slovenských pomeroch sa národopisný záujem o ľudové stavby značne oneskoril voči záujmu o iný materiál ľudovej hmotnej kultúry, myslíme predovšetkým na materiál výtvarného charakteru. Prví priekopníci národopisného hnutia — A. Kmeť, P. Socháň, K. A. Medvecký a ī. — sústredili pozornosť predovšetkým na ľudovú výrobu.

Po viedenskej expozícii ľudového staviteľstva a prvých štúdiach o nemeckom ľudovom dome na začiatku 80. rokov 19. storočia, rozšíril sa záujem o štúdium ľudového staviteľstva aj v strednej Európe. Najmä v časopise Mitteilungen der Antropologischen Gesellschaft in Wien nachádzal miesto stále početnejší materiál o ľudovom staviteľstve rôznych krajov Rakúska-Uhorska, sporadicky aj zo Slovenska. Aj na Slovensku možno už pozorovať v tomto období zárodky záujmu o ľudové staviteľstvo. Medzi ne treba zaradiť postavenie drevenej veže z prvkov oravského ľudového staviteľstva nad vstupnou bránou výstavy ľudových výšiviek v Martine r. 1887, ktorej projektantom bol Blažej Bulla. Andrej Kmeť zahrnoval pri koncipovaní programu činnosti Muzeálnej slovenskej spoločnosti do sféry jej záujmu aj ľudové staviteľstvo.²¹ Keď už nebolo možné pomýšľať na kópie skutočných objektov, mienil v pripravovanom múzeu umiestniť modely ľudových domov, cirkevných drevencov, ako aj ľudových technických stavieb (mlynov, välech, píl, zábojov, stúp). V stanovách Muzeálnej slovenskej spoločnosti (kap. II, § 2, bod d) sa výslovne určuje, že MSS má záujem o nákresy a plány domov a rozličných hospodárskych stavísk, ako aj celých miest a obcí s ich ulicami, námestiami a inými čiastkami.²² Pochopiteľne, v tomto období národnej a politickej neslobody bolo možné podujať sa len na akcie, ktoré zvládol jednotlivec alebo niekoľki jednotlivci vlastnými silami a prostriedkami. Bez podpory štátnych a verejných orgánov — najmä čo sa týka finančnej otázky — bolo nad sily jednotlivecov podniknúť významnejšie podujatie v záujme ľudového staviteľstva, jeho výskumu, ochrany alebo sústredenia na výstavnej expozícii. Slovenskí národopisní pracovníci tohto obdobia nachádzali sa takto v nevýhodnej situácii.

²¹ PUŠKÁR, I.: ē. p., s. 78.

²² KMET, A. — SOKOLÍK, A.: Vyzvanie v záležitosti Muséálnej slovenskej spoločnosti. Národné noviny, 26, 31. 8. 1895, č. 102, s. 3—4.

V krajinách, v ktorých boli výhodnejšie podmienky pre rozvoj národopisného bádania, koncom 19. storočia uskutočňovali sa už rozsiahle a významné akcie. Jednou z nich bola Národopisná výstava v Prahe r. 1895, o ktorej je bohatá literatúra a dostatočne sa zhodnotila aj slovenská účasť na nej.²³ Významou časťou pražskej Národopisnej výstavy bola expozícia ľudových stavieb z českých krajov a Slovenska, ktorej chceme v tomto príspevku venovať pozornosť.

Po expozícii ľudových stavieb na Svetovej výstave vo Viedni r. 1873, možno sústredenie ľudových stavieb na pražskej Národopisnej výstave r. 1895 zaradiť ako druhé podujatie tohto druhu v strednej Európe. Roku 1891 usporiadana bola v Prahe Zemská výstava, na ktorej bola postavená „česká chalupa“ so štyrmi miestnosťami. Táto ľudová stavba „nebola sice pravá česká chalupa, ale postavená bola v duchu ľudových drevených stavieb.“²⁴ V jej štyroch miestnostiach usporiadana bola výstavka českého interiérového zariadenia a ľudového umenia. Práve táto „česká chalupa“ zo Zemskej výstavy podnietila riaditeľa Národného divadla v Prahe F. A. Šuberta k myšlienke usporiadať národopisnú výstavu v Prahe.

Územný alebo etnický program Národopisnej výstavy ozrejmil Lubor Nižňanský v reprezentačnej publikácii o výstave, kde uvádza, že „... velká národopisná výstava přirozeně nemohla oddáliti ony větve kmene českého, jež jsou rozloženy nad Moravou, Slezskem a velkou částí Uher, nemohla zapomenout i na ony ratolesti, které vzdáleny od vlasti a vštěpeny na peň cizí, přece uchraňují rodný svůj jazyk a mravy otcovské. Myšlenka Národopisné výstavy nutně se musela rozšířiti na celý národ český, rozložený na širokém prostranství od Šumavy po Tatry i na jeho kolonie. Tak pojal ředitel Šubert svoji myšlenku a bezodkladně přikročil k provedení.“²⁵ A preto „Samo sebou šlo na rozum, že národopisná výstava českoslovanská bez uherského Slovenska býti nemůže: bývalať by kusá — scházela by na kmenu jedna větev, a sice právě ta, která se honosí nejkrásnějším květem“.²⁶ Takto sa výstava rozšírila i na slovenskú účasť a do jej názvu sa dostal prívlastok „českoslovanská“.^{26a} Pre zhromaždenie slovenského materiálu získali sa ochotní spolupracovníci aj na Slovensku.

Organizačný výbor hned na začiatku určil, aby sa na výstave postavila

²³ MJARTAN, J.: Jubileum česko-slovenskej spolupráce v národopise. Slovenský národopis, 3, 1955, s. 450–473. — PODOLÁK, J.: Národopisná výstava českoslovanská a Slovensko. Slovenský národopis, 18, 1970, s. 585–594. — POLONEC, A.: Kmet a A. Sokolík — spolutvorcovia národopisnej výstavy českoslovanskej v Prahe r. 1895. Zborník SNM, 65, 1971, Etnografia 13, s. 7–25.

²⁴ Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895 (ďalej cit. NVČS). Praha 1895, s. 12. — Poslovenčený citát z kapitoly L. Niederleho: Co Národopisnou výstavu předcházelo.

²⁵ NVČS, c. d., s. 12.

²⁶ Tamže, s. 24.

^{26a} O zmysle a obsahu výrazu „českoslovanský“ od 19. stor. pozri GALANDAUER, J.: Jak se slovenská otázka prosazovala do českého politického programu... Historický časopis, 19, 1971, s. 177–197.

„... skupina lidových staveb, pokud pro určitý kraj jsou rázovité, v skutečné velikosti a s celým vnitřním zařízením, možno-li i životem“.²⁷ Z poverenia výboru dr. E. Kovář pripravil prvý návrh, v ktorom bolo zahrnuté 11 ľudových stavieb, medzi nimi jedna moravsko-slovenská z Moravy a jedna slovenská z Uhorska. Po ďalších návrhoch došlo k určitým zmenám a tak sa na výstave postavilo týchto 13 objektov: 1. gazdovstvo z okolia Petrovíc pri Milevsku, 2. chalupa od Jaroměra, 3. gazdovstvo z vých. Čiech z okolia Hlinska, 4. chodský dom od Domažlic, 5. gazdovstvo pojizerské z okolia Turnova, 6. horácke gazdovstvo zo záp. Moravy od Velkého Meziříčí, 7. hanácke gazdovstvo od Litovle, 8. osada valašská, 9. opavské gazdovstvo s tešínskou chalupou z Orlovej, 10. moravsko-slovenská chalupa od Břeclavy s vínnou bûdou, 11. chalupa moravského kopaničiara od Starého Hrozenkova, 12. gazdovstvo z Čiernian v Trenčianskej stolici a 13. chalupa z Oravskej stolice.²⁸

Z 13 objektov päť bolo z Čiech, päť z Moravy, jeden zo Sliezska a dva zo Slovenska. Organizačný výbor si uvedomoval, že ani tento výber nevyčerpáva všetko to, čo v ľudovom staviteľstve predstavujú jednotlivé oblasti Čiech, Moravy a Slovenska. O postavení dvoch ľudových domov zo Slovenska na pražskej národopisnej výstave doholol sa F. A. Šubert so slovenským výborom v Martine pomerne už neskoro, až roku 1894. Touto dohodou „... došla také nejvýhodnejší a nejrázovitejší větev národa českoslovanského na výstavě náležitého za-stoupení“.²⁹

O konkrétnom výbere objektov, ktoré mali reprezentovať slovenské ľudové staviteľstvo na pražskej výstave rozhodlo sa v Prahe. Priamo z organizačného výboru vyšiel podnet najmä k postaveniu gazdovstva z Čiernian. Niektorí českí a moravskí národopisní pracovníci a výtvarníci poznali už z cest po Slovensku Čiernany a ich zrubový poschodový dom, ktorý ako pozoruhodnú stavbu navrhli postaviť na Národopisnej výstave.³⁰ Podľa Fr. Žáka v ca, v poslednej chvíli, pravdepodobne v zimných mesiacoch r. 1894–1895, keď sa už nikomu nechcelo ísť z Prahy do Čiernian, vybral sa ta Dušan Jurkovič, ktorý zameral zrubový poschodový dom, spracoval technickú dokumentáciu, zakúpil preň aj potrebné vnútorné zariadenie a kroje.³¹ Podľa Jurkovičových technických podkladov pražskí tesári postavili na výstavišti čierniansky poschodový dom s maštaľami a včelínom (obr. 4). Stodola sa pre nedostatok miesta a vyšší náklad nepostavila.

Dispozícia prízemia pozostávala z pitvora, z neho vľavo boli dvere do čiernej izby a vpravo dvoje dverí do dvoch *spodných komôr*. Z pitvora sa vychádzalo

²⁷ Tamže, s. 98.

²⁸ Tamže, s. 98.

²⁹ Tamže, s. 24.

³⁰ Akad. maliar J. Úprka navštívil Čiernany r. 1882. Prof. J. Koula r. 1890 mal v pražskom Rudolfiné prednášku o ľudovej kultúre v Čiernanoch. Pozri: ZIBRT, Č.: Národopisná výstava českoslovanská. Český lid, 5, 1896, s. 311.

³¹ ŽÁKAVEC, F.: Dílo Dušana Jurkoviče. Praha 1929, s. 27–28. — JURKOVIČ, D. S.: Slovenské gazdovství ze stolice Trenčanské. In: NVČS, c. d., s. 120–123.

Obr. 4. Zrubový poschodový obytný dom z Čičman, postavený na Národopisnej výstave v Prahe r. 1895. Reprod. z publ.: F. Žákavec, Dílo Dušana Jurkoviče. Praha 1929.

na poschodie, kde boli dve a dve *vrchnie komory* rôznej veľkosti (obr. 5). Tesne k obytnému domu bola postavená maštaľ s ovčiarňou. Dom bol krytý šindľom, z čelnej a vnútornej pozdĺžnej strany mal drevenú pavlač. Vonkajšie steny zrubu boli ornamentálne vyzdobené vápnom.

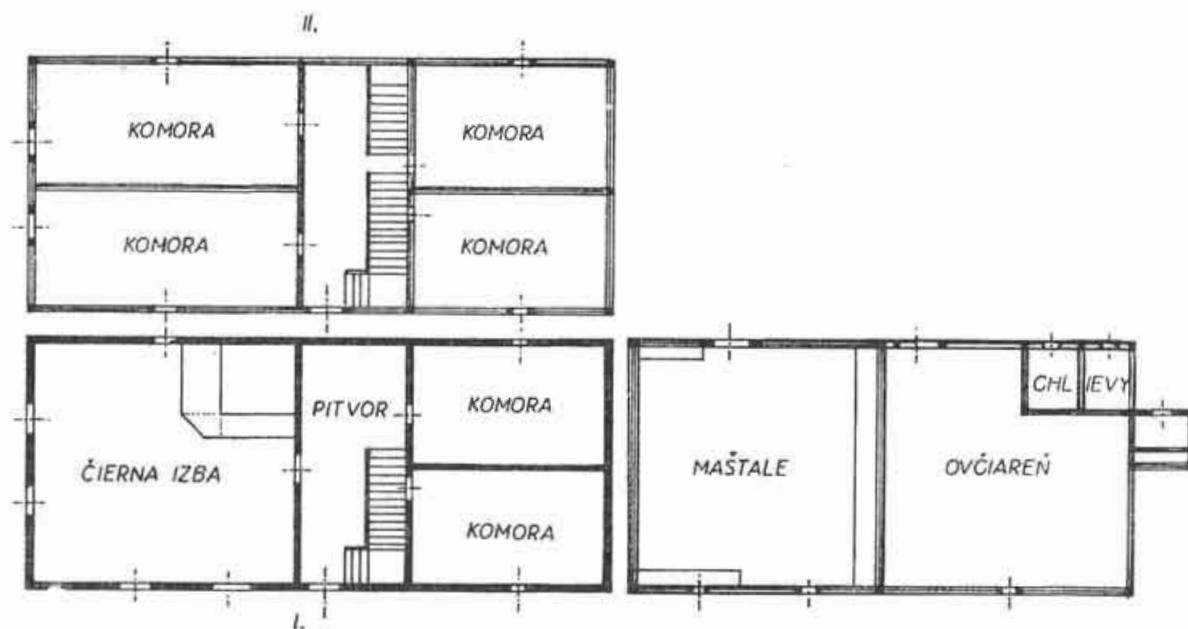
Vo výstavnej dedine najväčšiu pozornosť vzbudil práve čiémiansky ľudový dom. Už to, že išlo o zrubový poschodový dom, ktorý je obydlím pre celý rod, teda veľkorodinu (po čiémiansky *hromadu*), i jeho vonkajšia výzdoba vzbudili záujem tak u odborníkov, ako aj v širokej verejnosti.

Druhý objekt, ktorý reprezentoval slovenské ľudové staviteľstvo na pražskej Národopisnej výstave, bol zrubový dom z Oravy. Zaradenie ľudového domu na výstavu práve z tohto regiónu navrhoval pravdepodobne D. Jurkovič. V čase pražskej výstavy Jurkovič bol vlastne ešte v začiatkoch svojich poznatkov a výskumov ľudového staviteľstva, hoci už mal z tohto odboru za sebou niektoré akcie. Za pôsobenia u staviteľa Blažeja Bullu v Martine, projektanta „slovenskej brány“ na výstave výšiviek r. 1887, mohol sa Jurkovič oboznámiť s ľudovým staviteľstvom v Turci, na Orave a v Liptove. Zdá sa, že tento záujem sa prehľbil vo Vsetíne na Morave, kde bol od roku 1889 zamestnaný u staviteľa Michala Urbánka. Vo Vsetíne r. 1892 bola národopisná výstava a na nej inštalovaná

vaná valašská izba bola Jurkovičovým dielom. Pre Národopisnú výstavu v Prahe r. 1895 sa v staviteľskej kancelárii M. Urbánka vo Vsetíne vypracovali plány valašskej osady, na čom pochopiteľne spolupracoval aj D. Jurkovič, takže mal možnosť oboznámiť sa aj s ľudovým staviteľstvom tejto moravskej oblasti.³²

Diferencovanosť oravského ľudového domu bola D. Jurkovičovi — ako je to zrejmé z jeho príspevku — dobre známa.³³ Na výstave v Prahe postavil sa však akýsi všeobecný trojpriestorový zrubový dom so sedlovou šindľovou strechou a štitom, ktorý nemal špecifické znaky určitého typu ľudového domu z niektornej oravskej oblasti (obr. 6). Možno si to vysvetliť tým, že v prípade oravského domu nevykonala sa predbežná technická dokumentácia, ktorá sa nahradila tým, že sa pozvali do Prahy tesári z Oravy, od ktorých sa predpokladalo, že postavia vernú kópiu zrubového domu zo svojej dediny. Jedine pri stavbe oravského domu sa pozvali miestni tesári do Prahy, nesplnili však, čo sa od nich očakávalo, nepochopili svoju úlohu a údajne ani nereagovali na upozornenia.³⁴ Aj zariadenie interiéru bolo nevhodné a tak sa oravský dom veľkou nepodaril na Národopisnej výstave v Prahe. Oravský dom dispozíciou predstavoval bežný komorový trojpriestorový roľnícky dom (obr. 7) karpatskej oblasti.

V súvislosti s oravským domom treba si všimnúť, že D. Jurkovič neuvádzal vo svojej stati o oravskom dome, z ktorej časti Oravy alebo z ktorej dediny sa postavil ľudový dom na pražskej výstave. Fr. Žákavec uvádza priezviská dvoch

Obr. 5. Zrubový poschodový dom z Čičmian, pôdorys prízemia a poschodia s rozčlenením miestnosti.

³² ŽÁKAVEC, F.: e. d., s. 25. — MJARTAN, J.: Dušan Jurkovič (1868–1947). Zbórník SNM, 64, 1970, Etnografia 11, s. 5–11.

³³ JURKOVIČ, D. S.: Oravská chalupa. In: NVČS, e. d., s. 117–118.

³⁴ Tamže, s. 117.

Obr. 6. Zrubový dom z Oravy postavený na Národopisnej výstave v Prahe r. 1895.

tesárov, ktorí postavili dom v Prahe, nezmieňuje sa však o obci, z ktorej pochádzali.³⁵

Určitým spôsobom možno k slovenskej ľudovej architektúre priradiť aj ďalší exponát ľudového staviteľstva na pražskej výstave, a to chalupu z moravsko-slovenských kopaníc na oboch stranach Bielych Karpát (obr. 10). Na moravskej strane je to oblasť Starého Hrozenkova, na slovenskej strane kopanice Hornej Súče, Chocholnej a Bošáce, ktoré etnograficky tvoria jednu oblasť. Na pražskej výstave bol postavený kopaničiarsky dom z obce na moravskej strane (pravdepodobne z Vápeníc),³⁶ avšak tento typ domu zasahuje širšiu oblasť na slovenskej strane.

Kopaničiarske domy boli nízke zruby, z trámov len zhruba okresaných, ktoré sa zvonka bielili vápnom. Valbové strechy pokrývali sa hrubou vrstvou slamy. Na kopaniciach zachovali sa veľmi archaické typy domov, ktoré umožňovali sledovať dispozičný vývoj ľudového domu tejto oblasti od najjednoduchších foriem.

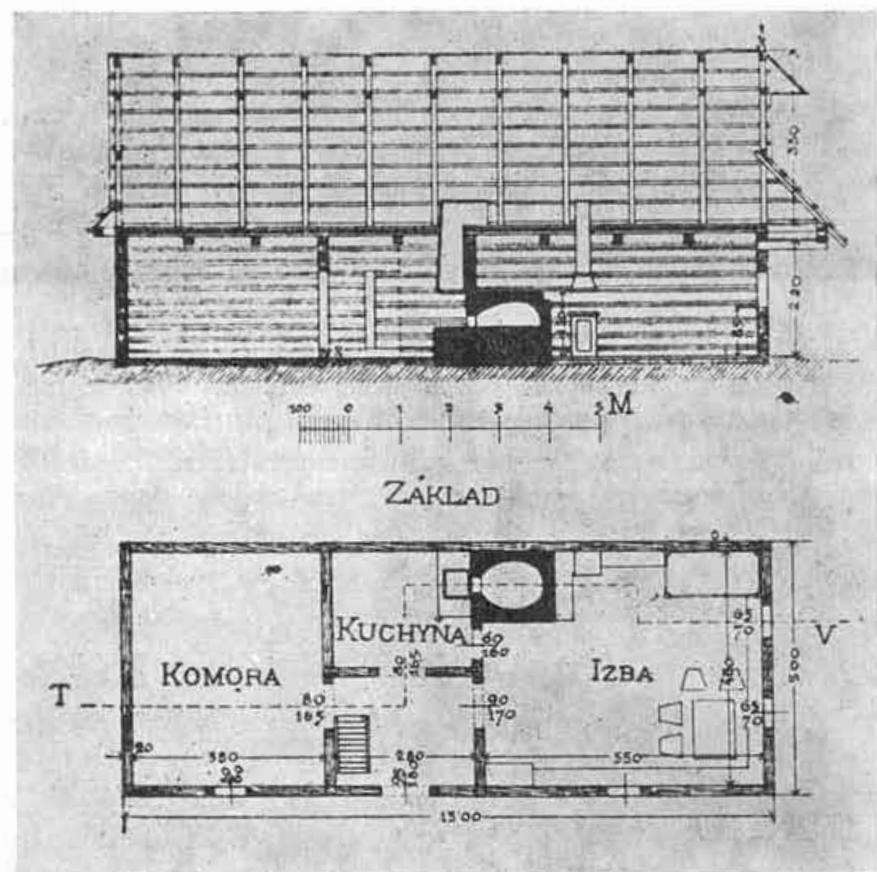
Jednotlivé stavebné objekty na Národopisnej výstave v Prahe usporiadane

³⁵ ŽÁKAVEC, F.: c. d., s. 29: „A s oravskou chalupou, která jediná ve výsavní vesnici postavena byla skutečnými lidovými tesaři, Oravci Tarbakou a Šulkem, nikoli však bezvadně...“

³⁶ NIEDERLE, L.: Chalupa kopaničiarská. In: NVČS, c. d., s. 118–120.

boli do okrúhlej súdelnej formy a dedina doplnená bola drevenými stavbami rychty, kostola a mlyna.

Expozícia ľudového staviteľstva na Národopisnej výstave v Prahe roku 1895 bola už vedomou etnografickou akciou v rámci veľkorysého podujatia.³⁷ Od prvej výstavy tohto druhu r. 1873 vo Viedni prekonali národopis a národopisné bádanie už výrazný kus cesty vpred. V Čechách od 80. rokov 19. storočia objavujú sa už prvé príspevky o ľudovom staviteľstve a v čase výstavy jestvoval už celkový prehľad o výrazných regionálnych typoch ľudového staviteľstva v českých krajoch, takže výber objektov pre expozíciu na Národopisnej výstave bolo možné vykonať tak, aby boli zastúpené hlavné typy. Iná bola situácia na Slovensku, kde

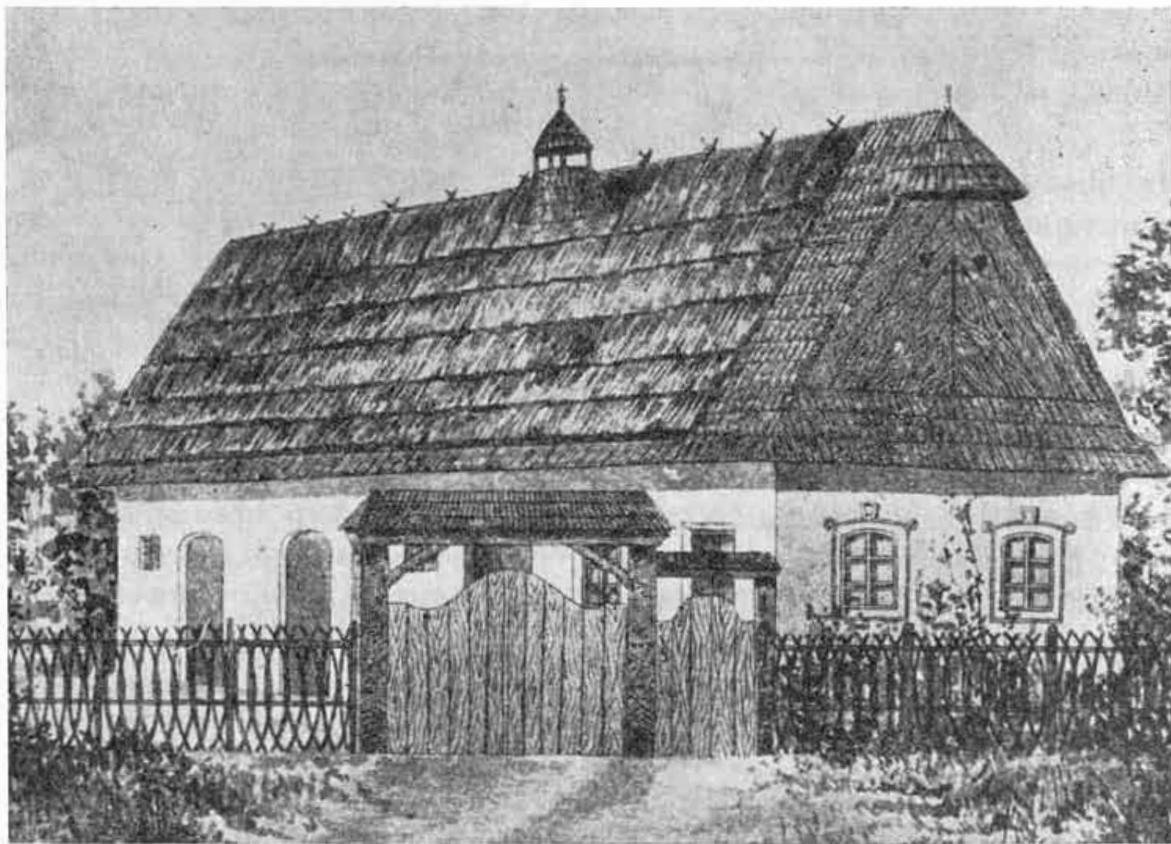

Obr. 7. Zrubový dom z Oravy, pozdĺžny rez a pôdorys z rozčlenením miestnosti.

³⁷ V reprezentačnej publikácii Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895 na str. 96–150 je osobitná stať: Byt lidu vesnického. Výstavní dědina. V nej je podrobne spracovaná expozícia ľudového staviteľstva, najmä obširnejšie sú opísané jednotlivé vystavené objekty aj s obrazovou a technickou dokumentáciou. Autori jednotlivých statí sú: L. Niederle, D. Jurkovič, J. Válek, V. Pittnerová, VI. Havelková, B. Dvořák, K. Plischke, E. Kovář a E. Sochor. — Aj v základnej publikácii o Národopisnej výstave v Prahe: Hlavní katalog a průvodce (2. vyd., Praha 1895), ktorú zredigoval Josef Kaska, nachádza sa stať: Stavby a obydlia. Vesnice českoslovanská (dědina), s. 55–118. Prináša ďalšie údaje o exponovaných stavebných objektoch, medzi nimi aj o čičmianskom a oravskom dome. — Obšírný rozbor Národopisnej výstavy, v tom aj výstavnej dediny a jej jednotlivých objektov, spracoval ZIBRT, Č.: Národopisná výstava českoslovanská. Český lid, 5, 1896, s. 1–17, 97–128, 193–214, 289–320, 385–415, 497–515.

Obr. 8. Zrubový dom krytý slamou z kopanic na slovensko-moravskom pomedzí (Starý Hrozenkov, Horná Súča, Bošáca), postavený na Národopisnej výstave v Prahe r. 1895. Obr. 6–8. reprodukcie z diela: Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895. Praha 1895.

Obr. 9. Zrubový dom (omietnutý) krytý slamou z obce Drienov, okr. Prešov, postavený v národopisnej dedine v Budapešti r. 1896.

sa poznatky o ľudovom staviteľstve geograficky obmedzovali na severnú oblasť stredného a západného Slovenska, a tu sa prieskum vykonal tesne pred pražskou výstavou aj kvôli výberu stavebných objektov pre ňu. Slovensko na pražskej Národopisnej výstave reprezentovala zrubová architektúra severnej časti stredného Slovenska, predovšetkým exkluzívny poschodový dom z Čičmian a roľnícky dom z Oravy, ktorého bližšia lokalizácia nie je známa a ani podľa dispozičných tektonických a konštrukčných znakov nedal sa priradiť k určitému typu tohto regiónu.

Hlavnú účasť na organizovaní výstavnej dediny mal prof. Lubor Niederle, ktorý v tejto problematike mal dôkladnú orientáciu nielen v relácii českej, ale celoslovenskej a jeho osobnosť bola zárukou odbornosti a úspechu podujatia. Pri porovnaní expozícii ľudového staviteľstva na viedenskej a pražskej výstave prenikavý pokrok bol v tom, že na viedenskej expozícii vystavovali sa len obytné domy, na pražskej výstave celé gazdovstvá, iste pod vplyvom prenikajúceho etnografického názoru. Tým sa stala expozícia ľudového staviteľstva v Prahe vedecky cennejšia a laicky poučnejšia. Zvýraznili to aj slová samého Lubora Niederleho: „Nemýlime se: bylo zde tolik půvabu, že není návštěvníka, jenž by si rád nevzpomněl na výstavní českou dědinu . . .“³⁸

Rok po pražskej Národopisnej výstave usporiadana bola tretia expozícia ľudového staviteľstva v strednej Európe, a to roku 1896 v Budapešti.

Maďari si pripomenuli roku 1896 tisíctročie príchodu a trvalého usídlenia v strednej Európe. Pri tejto príležitosti bola v rámci iných akcií usporiadana aj Krajinská výstava v Budapešti, na ktorej sa mal predstaviť všeobecný hospodársky, sociálny a kultúrny vývoj a prínos Uhorska za uplynulé tisíctročie. Je známa pod názvom Krajinská milenárna výstava; o jej usporiadaní sa rozhodlo r. 1891 a hneď sa aj predpokladalo, že národopis sa na nej predstaví samostatne. Roku 1892 János Xántus, prvý riaditeľ-kustód Národopisného oddelenia Národného múzea, navrhol na Krajinskej výstave postaviť *národopisnú dedinu* (néprajzi falu) a takto sa aj nazývala expozícia ľudového staviteľstva na budapeštianskej výstave.

Posledná tretina 19. storočia znamená aj pre maďarský národopis zakladajúce obdobie. Roku 1871 vzniklo Národopisné oddelenie Národného múzea v Budapešti (A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya), ktoré sa sústredil najmä na zber materiálu v teréne. Už na Svetovej výstave vo Viedni r. 1873 bola z Uhorska veľká expozícia domácej výroby (háziipar), ktorým názvom sa v tomto období označoval národopisný materiál. Tieto akcie sa vzťahovali na celé Uhorsko a zahrnovali aj značnú časť slovenského materiálu. I na ďalších výstavách, najmä krajinských, ktoré sa usporadúvali od r. 1885, bývali expozície domácej výroby. Na krajinskej výstave r. 1885 v Budapešti bolo inštalované 15 úplne zariadených sedliackych izieb s postavami v ľudových krojoch, ktoré predstavovali interiéry z oblastí celej krajiny, zo Slovenska boli zariadené izby

³⁸ NVČS, c. d., s. 97.

z Gemera a Spiša. Pomerne rýchly rozvoj národopisného bádania vynútil si założenie Maďarskej národopisnej spoločnosti (Magyar Néprajzi Társaság) r. 1889 a v nasledujúcom roku 1890 vyšlo prvé číslo národopisného časopisu Ethnographia.

Pre usporiadanie rozsiahleho a významného národopisného výstavného podujatia r. 1896 v Budapešti jestvovali už teda inštitucionálne a osobné podmienky. Treba však poznamenať, že v tomto období bolo sústredených z jednotlivých odvetví ľudovej hmotnej kultúry v Uhorsku najmenej poznatkov práve o ľudovom staviteľstve. Riaditeľstvo Krajskej milenárnej výstavy vo veci národopisnej dediny obrátilo sa na Maďarskú národopisnú spoločnosť, ktorá sa vyjadrila v tom zmysle, že maďarským národopiscom sú poznatky o ľudovom staviteľstve krajiny dosiaľ úplne zanedbanou oblasťou, v literatúre sú len sporadické a nesystematické údaje a výskum ľudového domu modernými metódami sa dosiaľ nevykonal. Aby výstava ľudového staviteľstva mala patričnú úroveň, navrhli vykonať prieskum ľudového staviteľstva v teréne na území celej krajiny a po tejto akcii vybrať typy ľudových domov z jednotlivých regiónov pre národopisnú dedinu. Touto úlohou poverili A. Hermanna, B. Vikára a J. Jankóa.

Pre rôzne prekážky k takému postupu nedošlo. Preto sa poveril János Jankó zostavením programu národopisnej dediny.³⁹ Jeho orientácia v ľudovom staviteľstve celej krajiny nebola dostatočná (svoje vedomosti v tejto problematike označil za nepatrné), bolo však dôležité, že navrhol, aby sa výber objektov pre národopisnú dedinu vykonal na národnostnom princípe. Pripravil návrh, aby sa v národopisnej dedine milenárnej výstavy postavilo 31 ľudových objektov podľa národnostného kľúča takto: Maďarov malo reprezentovať 12 stavebných objektov (4 z Dolnej zeme, 1 z Novohradu alebo Hontu, dom Polovecov, 2 zo Zadunajska a 4 zo Sedmohradská). Z nemeckých diaspor Uhorska vybral 8 ľudových objektov, a to zo Slovenska: nemecký dom z Medzeva v Abovskoturňanskej župe, nemecký dom zo Spiša a z Handlovej v Nitrianskej župe. Okrem toho 2 nemecké domy zo Sedmohradská a 3 zo Zadunajska. Podľa návrhu Jánosa Jankóa malo uhorských Slovanov na výstave ľudového staviteľstva zastupovať 7 ľudových domov, z toho počtu Slovákov 3 ľudové domy (z Oravy, Zvolena a Šariša); Rusíni, Srbi, Slovinci a Bulhari mali mať na výstave po jednom dome. Rumunov mali reprezentovať 4 domy.⁴⁰ (V návrhu jednotlivé ľudové

³⁹ JANKÓ, J.: Javaslat a néprajzi kiállítás ügyében. Budapest 1891.

⁴⁰ O Krajskej milenárnej výstave v Budapešti r. 1896 vyšlo viacväzkové dielo pod názvom: Magyarország közigazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. Dielo zredigoval Sándor MATLEKOVITS. Piaty zväzok spracúva oddelenie historickej výstavy a národopis. Obsahuje aj štúdiu Jánosa JANKÓA: Az ezredéves országos kiállítás néprajzi faluja (s. 815–945). V tomto príspievku J. Jankó ako najpovolanejší informuje o priebehu prípravných akcií pri organizovaní národopisnej dediny a v druhej časti sú opisy a charakteristiky jednotlivých vystavených stavebných objektov a gázdovstiev, teda aj troch gázdovstiev zo Slovenska. Jednotlivé state sú doplnené kresbou obytného domu a pôdorysom gázdovstva so zakreslením členenia obytných i hospodárskych priestorov.

objekty boli určené podľa žúp, bližšie určenie podľa obcí sa vyskytovalo len ojedinele.)

Podľa tohto návrhu J. Jankó zo Slovenska malo sa postaviť v národopisnej dedine milenárnej výstavy šesť ľudových stavebných celkov, z ktorých tri patrili Slovákom (z Oravy, Zvolena a Šariša) a tri slovenským Nemcom (z Handlovej, Medzeva a Spiša). Dom Polovcov z Novohradu alebo Hontu bol z dnešnej maďarskej časti týchto žúp. I keď vzhľadom na počet a rozlohu obývaného územia zastúpenie slovenských a nemeckých domov bolo neproporcionálne, ak sa uváži daná situácia a postavenie Slovákov, mohlo sa takéto rozhodnutie pokladať za prijateľné a uspokojujúce. Tento návrh na národopisnú dedinu riaditeľstvo milenárnej výstavy pôvodne prijalo a malo sa postaviť 31 objektov. V ďalšom priebehu prípravných prác nastali však zmeny, z nich najpodstatnejšia spočívala v tom, že sa rozhodlo, aby národopisná dedina miesto pôvodne určených 31 objektov pozostávala len z 24 objektov. Táto reštrikcia najpodstatnejšie zasiahla výber ľudových stavebných objektov práve zo Slovenska. Z návrhu sa vylúčili slovenské domy z Oravy a Zvolenskej župy a nemecký dom zo Spiša. Takže z pôvodného návrhu zostal len slovenský dom zo Šariša a dva nemecké domy, jeden z Handlovej, druhý z Medzeva. Tieto tri ľudové stavebné objekty sa aj realizovali v národopisnej dedine Krajinskej milenárnej výstavy v Budapešti roku 1896. Týmto sa však veľmi okato zvýraznil nepomer v zastúpení nielen slovenského a nemeckého (zo Slovenska) ľudového domu, ale aj v zastúpení slovenského ľudového staviteľstva na celokrajinskej výstave vôbec.

Po definitívnom určení exponátov pre národopisnú dedinu, János Jankó, po J. Xántusovi riaditeľ Národopisného oddelenia Národného múzea v Budapešti, poverený vedením výstavby národopisnej dediny, ponavštevoval terény žúp, z ktorých sa vybral ľudový dom pre národopisnú dedinu. Na území župy pokúsil sa zistiť typ domu „s najčistejšími prvkami“⁴¹. Pretože v teréne ľahko bolo nájsť domový typ v pôvodných formách, pokračoval takou metódou, že sa usiloval zistiť najstaršie zachované prvky v jednotlivých domoch, dokumentačne ich spracovať a z nich zrekonštruovať najstarší zistiteľný typ v jeho pôvodných formách, ktorý by sa realizoval na milenárnej výstave.

S takýmto zámerom J. Jankó navštívil aj Šariš, ktorého ľudový dom mal reprezentovať slovenské ľudové staviteľstvo v národopisnej dedine milenárnej výstavy. Prečo sa vybral pre tento účel práve ľudový dom zo Šariša, v maďarskom materiáli sa bližšie neodôvodňuje. J. Jankó už z predchádzajúceho obdobia poznal niektoré slovenské kraje, ako Oravu, Turiec, Gemer, Nitriansku župu a z týchto oblastí nadobudol poznatok, že slovenský ľudový dom je diferencovaný takmer v každej doline. Uznával, že ukážka jedného ľudového domu zo Šariša nemôže predstaviť slovenské ľudové staviteľstvo ako celok, ba aj zo Šariša len určitú časť. J. Jankóovi po precestovaní Šariša javili sa tu dva výrazné typy: jeden s centrom v Plavči, za druhý typ pokladal ľudový dom v Giraltovskom okrese.⁴¹ V ľudovom dome z Plavče pre jeho dve obytné miestnosti videl stopy

⁴¹ JANKÓ, J.: A sárosmegyei tót ház. Pozri publ. v pozn. 40, s. 907–910.

veľkej rodiny (közösségg),⁴² podrobnejšie ho opísal a je zrejmé, že by ho bol rád umiestnil v národopisnej dedine. Orgány Šarišskej župy, ktorá hradila náklady spojené s postavením šarišského ľudového domu na milenárnej výstave, sa však rozhodli pre druhú alternatívu, pravdepodobne preto, že tento dom navonok bol reprezentatívnejší. Podľa J. Jankóa v národopisnej dedine sa postavil dom z Giraltovského okresu, nespomína však, z ktorej obce. Naproti tomu J. R. Bünker⁴³ v podrobnom rozboare národopisnej dediny a jej objektov presne uvádza maďarský názov obce, z ktorej pochádza šarišský ľudový dom. Je to obec Somos, čo je maďarský názov slovenskej dediny Drienov. Obec Drienov leží na juh od Prešova, na hradskej Lemešany-Prešov, teda v Prešovskom okrese. Údaj J. Jankóa, že jediná slovenská ľudová stavba v národopisnej dedine milenárnej výstavy bola z Giraltovského okresu, podľa toho nie je správny. Je pravdepodobné, že Župný úrad v Prešove šarišský dom vybral podľa vlastného uváženia.

Na výstave postavený šarišský dom bol z dreva, podľa obrázku vonkajšie steny boli omietnuté alebo obielené (obr. 9). Sedlová strecha bola krytá slamou, na dolnom okraji a zo strany štítu ovrúbená šindľom. Na streche nad kuchyňou bol komín obitý šindľom a nad ním ihlanovitá strieška zo šindľov. Zvislý štit bol zo šíkmých dosák, v časti hrebeňa ukončený hálkou zo šindľov. Dispozične išlo o trojpriestorový dom (vstupná miestnosť, priečkou predelená na pitvor a kuchyňu, obytná izba, obývateľná komora) s dvoma maštaľami (pre kravy a kone) a cieňa sú pod jednou strechou (obr. 10). Obytná a hospodárska časť domu v jednom trakte bola vlastne najpozoruhodnejšou črtou slovenského ľudového domu za Šarišom.

Z dvoch nemeckých domov zo Slovenska postavených v národopisnej dedine, jeden bol zo stredoslovenskej nemeckej enklávy. Z tejto oblasti pochádzal aj nemecký dom v expozícii roľníckeho domu na Svetovej výstave vo Viedni r. 1873. Tento dom a najmä tlačou vydaná publikácia K. J. Schröera o poschodovom dome z Gajdla,⁴⁴ ovplyvnila aj Jánosa Jankóa, aby pre budapeštiansku výstavu ľudového staviteľstva vybral ľudový dom tohto typu. Pri tomto rozhodovaní veľmi príťažlivým bolo, že išlo o poschodový zrubový dom určený

⁴² Ľudovému domu v Plavniči J. Koma venoval osobitnú štúdiu, najmä dispoziciu obytného domu (komora pozdĺž izby s oblokom na čelnej strane) a jej vývinu. O veľkorođinnom type domu v Plavniči v príspevku niet zmienky. Pozri KOMA, J.: Pôdorysnyj vývoj domu v Plavniči. Zborník SNM, 65, 1971, Etnografia 12, s. 135–148. — Plavnica susedí s obcou Plaveč.

⁴³ BÜNKER, J. R.: Das ethnographische Dorf der ungarischen Millenniums-Landesausstellung in Budapest. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 27, 1897, s. 86–110. — Je to dôkladný komparatívny rozbor vystavených objektov v národopisnej dedine s vyzdvihnutím spoločných alebo rozdielnych znakov. — J. B. BÜNKER (pôsobil v Soproni) osobitne spracoval aj kúreniská v obytných domoch národopisnej dediny v štúdiu: Herde und Üfen in den Bauernhäusern des ethnographischen Dorfes der Millenniumsausstellung in Budapest. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde (Berlin), 7, 1897, s. 11–31. — Národopisnú dedinu podrobnejšie komentoval aj KOVÁCS, Gy.: A néprajzi kiállítás. Ethnographia, 7, 1896, s. 253–272.

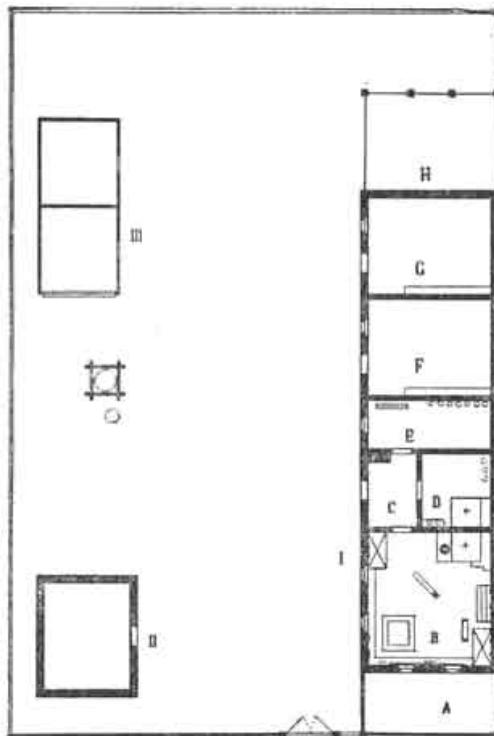
⁴⁴ Pozri pozn. 6.

Obr. 10. Zrubový dom z Drienova, okr. Prešov, pôdorys s rozčlenením miestnosti. I. obytný dom: A predzáhradka, B – izba, C – pitvor, D – kuchyňa, E – komora, F a G maštaľe, H – cieňa. II. sypáreň. III. kurín.

pre rodinné spoločenstvo, čiže veľkorodinu. Medzi 24 ľudovými obytnými objektmi národopisnej dediny bol to jediný poschodový dom. Kým na viedenskej výstave r. 1873 predstavil sa tento typ v najjednoduchšej forme, pre národopisnú dedinu v Budapešti r. 1896 vybral sa tento typ domu v rozvinutejšej forme, a to priamo z centra tejto enklávy, z Handlovej (obr. 11).⁴⁵

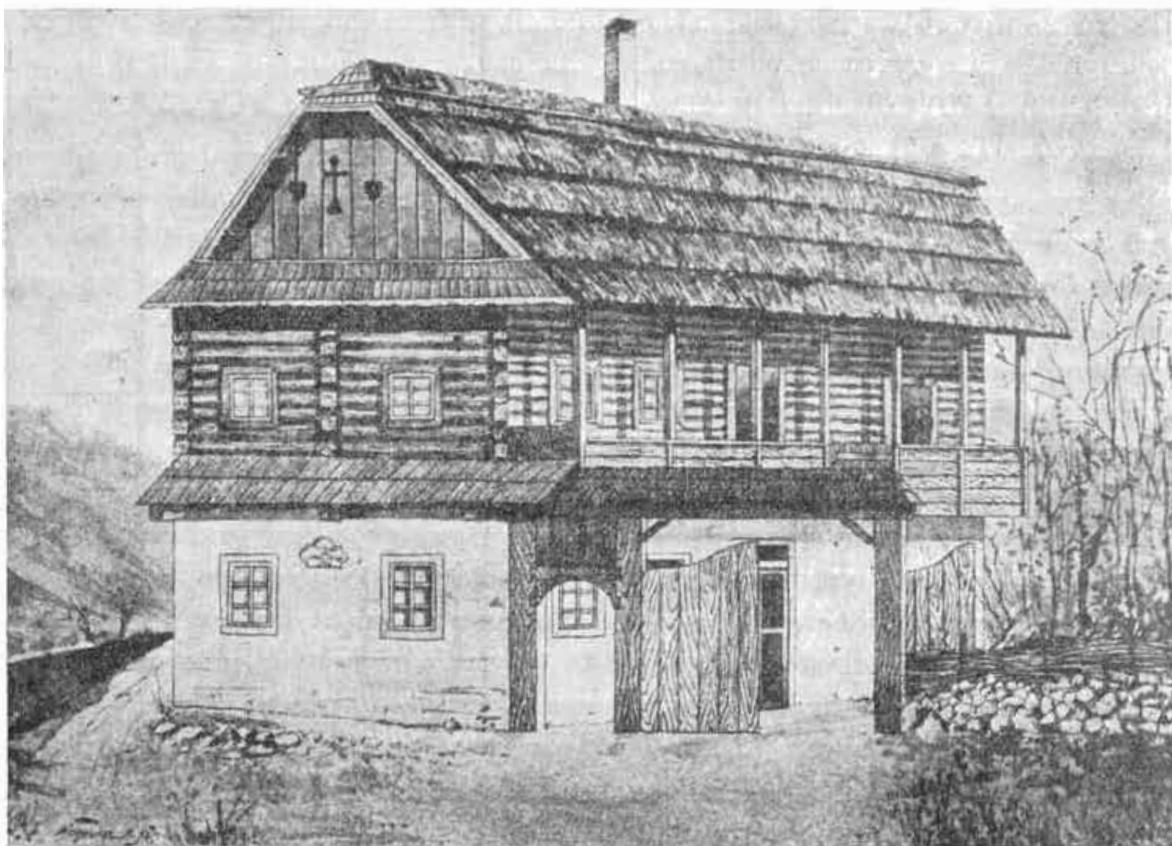
Prízemie handlovského domu slúžilo pre spoločné denné používanie rodín, ktoré dom obývali, poschodie vyhradené bolo pre oddelené používanie jednotlivými rodinami a na uloženie ich súkromného majetku. Na prízemí bola vstupná miestnosť predelená na pitvor a kuchyňu, spoločná obývacia miestnosť (izba) a dve spoločné komory, jedna pre kuchynské, druhá pre gazdovské potreby. K zadnej časti prízemia do pravého uhlia pristavené boli hospodárske budovy, a to maštaľ, stodola a senník, ktoré boli spoločné pre rodiny obývajúce dom. Z pavlače na poschodí, ktorá bola pozdĺž vnútornej strany (niekedy siahala i na čelnú stenu) vchádzalo sa do pitvora, z ktorého bolo dvoje dvere do dvoch spacích komôr a naproti ním dvoje dvere do komôr na uloženie súkromných vecí jednotlivých rodín (obr. 12). Sedlová strecha je pokrytá slamou a má šít obity zvislými doskami. Zrubové steny prízemia sú ovakovane a obielené aj zvonka, kým časť poschodia si zachováva vzhľad čistého zrubu.

Lubor Niederle, ktorý navštívil národopisnú dedinu na milenárnej výstave v Budapešti, zapochyboval na základe dispozičného členenia poschodového domu z Handlovej, že by šlo o stavebný objekt skutočne z nemeckej obce.⁴⁶ Niederleho k tomuto stanovisku iste ovplyvnila značná podobnosť medzi zrubovým poschodovým nemeckým domom zo stredného Slovenska a medzi takým istým (totiž

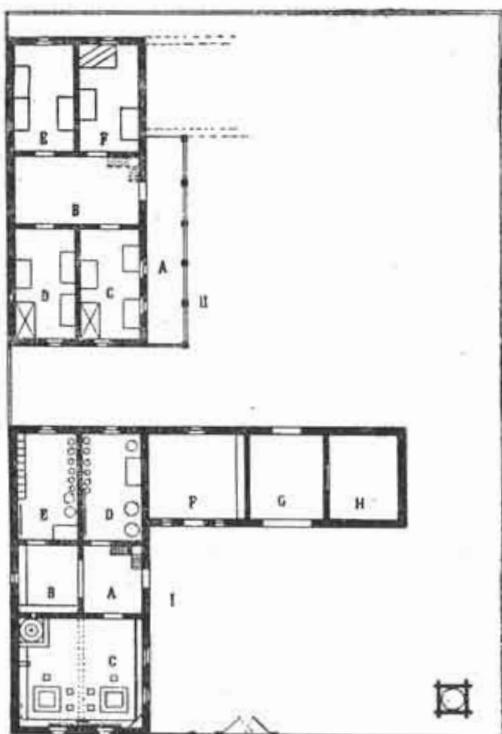

⁴⁵ JANKÓ, J.: A handlovai (nyitramegyei) krickerhäuser ház. Pozri publ. v pozn. 40, s. 888–893. — Nemeckému poschodovému domu v Hornej Štubni a Kuncove, ako aj vzájomným vzťahom slovenského a nemeckého zrubového poschodového domu venoval pozornosť PRAŽÁK, V.: Příspěvky k studiu lidových staveb v bývalé německé jazykové oblasti při Kremnici. Slovenský národopis, 7, 1959, s. 3–54.

⁴⁶ Česká mienka o národopisnom oddelení millenárovej výstavky peštianskej vzhľadom na Slovensko. Slovenské pohľady, 17, 1897, s. 490.

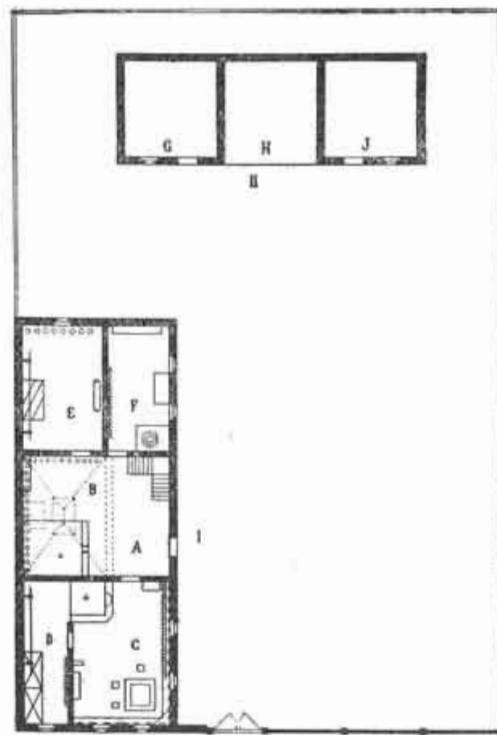
Obr. 11. Zrubový poschodový dom z Handlovej postavený v národopisnej dedine v Budapešti r. 1896.

Obr. 12. Zrubový poschodový dom z Handlovej, pôdorys prízemia, poschodia, hosp. staveb a ich dispozičné členenie. I. prízemie: A — pitvor, B — kuchyňa, C — izba, D — spoločná kuchynská komora, E — spoločná gazdovská komora, F — maštál, G — stodola, H — senník. II. poschodie: A — pavlač, B — pitvor, C a D — spacie komory, E a F — komory jednotlivých rodín.

Obr. 13. Murovaný dom pokrytý šindľom z Medzeva, okr. Košice-vidieč, postavený v národnopisnej dedine v Budapešti r. 1896.

Obr. 14. Murovaný obytný dom z Medzeva, pôdorys s dispozičným členením miestnosti. I. obytný dom: A – pitvor, B – kuchyňa s pecou na pečenie chleba, C – izba, D – obývateľná komora, E – komora, F – kuchyňa so sporákom. II. hosp. stavby: G – gazodovská komora, H – cieňa, J – maštaľ

zrubovým poschodovým) domom z Čičmian,⁴⁷ ktorý sa rok predtým postavil v expozícii Ľudového staviteľstva na Národopisnej výstave v Prahe.

Druhým nemeckým domom zo Slovenska na budapeštianskej milenárnej výstave bol murovaný dom z Medzeva (prv Vyšný a Nižný Medzev), z býv. okresu Moldava nad Bodvou.⁴⁸ Medzevčania jazykovo inklinovali k Nemcom z dolného Spiša, ale v materiálnej kultúre, spôsobe života i vlastnosťami sa odlišovali od nich. Skupina je známa pod názvom *Mantáci* (okolití Maďari ich nazývají *Svábmi*) a vynikali výrobou rôznych druhov a typov železného náradia v jednoduchých výrobných zariadeniach, hámroch.

Medzevský dom exponovaný na výstave v Budapešti bol z tehál a kameňa so slemenovým krovom a sedlovou strechou. Strecha bola šindľová, vpredu štit so zvislými doskami a hálkou (obr. 13). Dispozičné riešenie bolo odchýlne. (Obr. 13.) Na čelnej strane boli dve izby, jedna väčšia s dvoma oblokmami, druhá menšia (spálnička) s jedným oblokom, takže na priečeli domu boli tri obloky. Stredná časť domu sa členila na pitvor a kuchyňu, z ktorej sa vykurovala izba. Tretia časť domu pozostávala z komory, do ktorej sa vchádzalo z kuchyne a z malej komory zo vstupnými dvermi z pitvora. V malej kuchyni bol sporák, na ktorom sa varievalo, kým veľká kuchyňa sa používala na pečenie chleba. Takáto dispozícia medzevského domu iste nie je pôvodná. Najmä predelenie prednej izby na dve a rozčlenenie komory na komoru a malú kuchynku možno pokladať za ďalšie štádium vývoja medzevského domu.

K slovenskému Ľudovému staviteľstvu blízkych zrubových stavieb hodno spomenúť rusínsky obytný dom z Berehovskej župy (obr. 15). Jeho pôdorys tvoril na kraji pitvor, v strede obytná miestnosť a na druhom kraji komora, do ktorej sa vchádzalo dvermi zvonka (obr. 16). Na pomerne nízkych zrubových stenách postavená bola vysoká valbová strecha krytá slamou.⁴⁹

Okrem týchto stavieb na budapeštianskej výstave bola postavená ešte zrubová koliba (salaš) z okolia Brezna, ktorá však nebola umiestená v národopisnej dedine, ale v oddelení poľnohospodárstva, prípadne spracovania mlieka. Podľa J. Klvaňu v hospodárskej expozícii bola aj „stará chalupa trnavská s pěkným žudrem“.⁵⁰

Budapeštiansku milenárnu výstavu, najmä expozície, na ktorých sa predstavil aj slovenský materiál, iste navštívili aj slovenskí pracovníci, ktorí sa zaoberali národopisnou problematikou, najmä Ľudovou umeleckou výrobou. Záujem o slovenskú Ľudovú umeleckú výrobu v tomto čase sa už rozvíjal a starostlivosť

⁴⁷ PRAŽĀK, V.: Problém vzniku jednopošchodového domu v Čičmanoch. Národopisný sborník, 2, 1941, s. 23–71. — STRÁNSKÁ, D.: K otázce zvýšených staveb na Slovensku. Slovenský národopis, 14, 1966, s. 65–122. — V príspevkoch sa venuje pozornosť aj rozdielnemu vzniku slovenského a nemeckého zrubového poschodového domu.

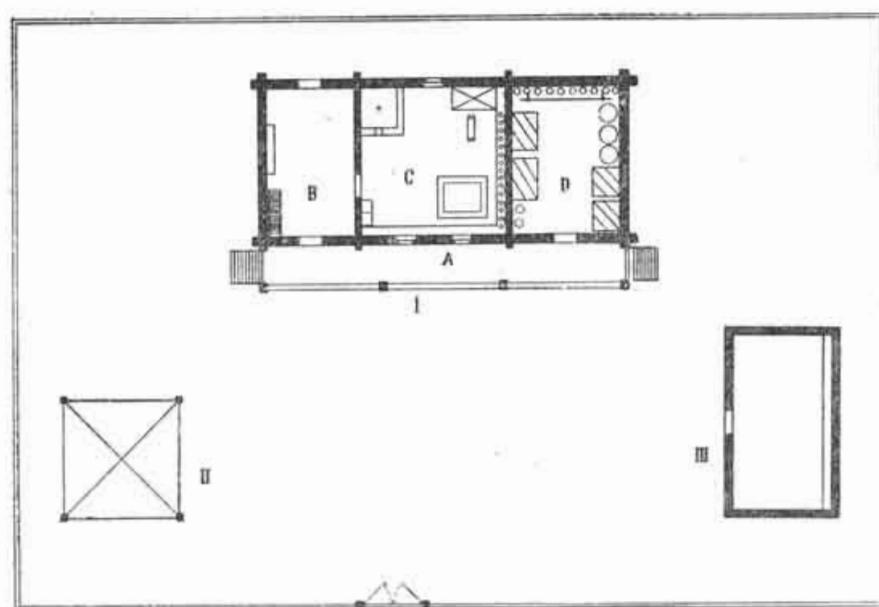
⁴⁸ JANKÓ, J.: A metzenzéfy (abaúj-tornamegyei) német ház. Pozri publ. v pozn. 40, s. 893–897.

⁴⁹ JANKÓ, J.: Beregmegyei ruthénház. Pozri publ. v pozn. 40, s. 910–914.

⁵⁰ KLVAŇA, J.: Peštská výstava milleniová se zretelem ku včem československým. Časopis Matice moravské, 21, 1897, s. 164.

Obr. 15. Zrubový dom krytý slamou z Berehovskej župy (rusínsky) postavený v národopisnej dedine v Budapešti r. 1896.

Obr. 16. Zrubový dom z Berehovskej župy, pôdorys a rozčlenenie miestnosti. I. obytný dom: A — pavlač, B — pitvor, C — izba, D — komora, II. senník, III. maštaf. — Obr. 9—46 sú reprodukcie z diela: Az 1896 évi ezredéves kiállítás eredménye. Történelmi kiállítás. Néprajz. Budapest 1898.

dostávala konkrétnejšie formy. Spolok Izabela, ktorý vznikol dva roky predtým, pripravil rozsiahlu kolekciu slovenských ľudových výšiviek, ktorú vystavil v samostatnej expozícii.⁵¹ Výstavka slovenských výšiviek mala mimoriadny úspech. O milenárnej výstave a jej slovenskom materiáli sa však vo vtedajšej slovenskej tlači neobjavil hodnotiaci príspevok slovenského návštevníka a pozorovateľa.

Výstavu v Budapešti navštívili aj českí národopisní pracovníci, z nich Lubor Niederle⁵² a Josef Klvaňa⁵³ uviedli o nej kritické referaty. Cieľom ich návštevy bolo — ako uvádza Klvaňa — prezrieť si a oboznámiť sa s exponovaným slovenským materiálom, najmä zistiť „...co všechno na výstavě té jest československého, a za druhé, abych poznal vzájemnost uměleckého průmyslu lidového československého, moravského a českého“. Niederle i Klvaňa pozorne si prezreli aj národopisnú dedinu, ktorá mohla celkom zaujať najmä Niederleho, pretože bol tvorcом expozície ľudového staviteľstva na pražskej Národopisnej výstave. Obaja sa zhodli v názore a s rozhorčením sa vyslovili o nedostatočnom zastúpení slovenského ľudového staviteľstva len jedným objektom. Exponáty pokladali za nie dosť diferencované, a preto celkový dojem akoby na nich pôsobil jednotvárne. Nepokladali za šťastné, že 24 domov bolo usporiadane v ulicovom zastavení. Niederle namietal, že obraz, aký výstavná dedina predstavovala sa nezrovnával so skutočnosťou, a že v interiéroch ľudových domov bolo veľa prepychu.⁵⁴ Pri porovnávaní budapeštianskej a pražskej výstavy ľudového staviteľstva vyššie hodnotili pražskú.

Súhrnnne o expozícii ľudového staviteľstva na Krajinskej milenárnej výstave v Budapešti možno vysloviť, že výber exponátov neboli reprezentatívni. Pôvodný návrh maďarských národopiscov pomerne značne rešpektoval etnografické záujmy a požiadavky, avšak vedenie výstavy pri definitívnom určení výberu exponátov uplatnilo iné kritériá. V čase organizovania výstavy rozvíjajúca sa maďarská etnografia nemala dostatočný prehľad a orientáciu v ľudovom staviteľstve na celom území krajiny, a preto možno ťutovať, že sa nerealizoval návrh, aby sa pred výberom exponátov vykonal prieskum ľudového staviteľstva na

⁵¹ Az „Izabella Háziipar Egylet“ 1896. évi jelentése. Bratislava 1897, s. 5.

⁵² Národopisná oddelení na letošní výstavě v Pešti a v Drážďanech. Věstník Národopisného muzea českoslovanského, [1], 1896/1897, č. 1, s. 12–21.

⁵³ O československých výcech na výstavě v Budapešti r. 1896. Český lid, 6, 1897, s. 225–229, 505–509. — Tenže: Peštská výstava milleniová se zretelem ku věcem československým. Časopis Matice moravské, 21, 1897, s. 67–70, 160–165. — Úryvky z Niederleho a dvoch Klvaňových referátov o budapeštianskej výstave, najmä o národopisnom materiáli uviedli Slovenské pohľady, 17, 1897, s. 112–117, 487–491 pod názvom Česká mienka o národopisnom oddelení millenárovej výstavky pešťanskej vzhľadom na Slovákov.

⁵⁴ Naproti tomu maďarský etnograf O. Herman národopisnú dedinu hodnotil takto: „Každý dom mal svoje vedľajšie hospodárske stavby, svoj dvor a úplné zariadenie. Pritom nešlo o nijaký „výstavný typ“, ktorý v skutočnosti nikde nejestvoval, ale o vernú kópiu domu, ktorý postavili miestni remeselníci, pochádzajúci z príslušného vidieka; to isté možno povedať o zariadení, ktorého hodnota je obsiahnutá už v jeho určení: po výstave má sa stať základom maďarského národopisného múzea“ Pozri HERMAN, O.: Ethnographische Elemente der Millenniums-Ausstellung, mit besonderer Berücksichtigung der Urbeschäftigungen. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 26, 1896, s. [3–13].

území celej krajiny. Napokon sa postupovalo tak, že sa určila župa, ktorej Ľudové staviteľstvo bude zastúpené na výstave a potom sa vyhľadával na jej území vhodný typ domu, hoci sa malo pokračovať naopak. Bolo by to v záujme celkovej úrovne expozície Ľudového staviteľstva.

Roku 1916 mala sa v Prahe uskutočniť slovanská národopisná výstava, ktorej jednou časťou mala byť slovanská dedina. Hoci toto pripravované podujatie časove nezypadá do nášho príspevku, ako ho vymedzuje titulok, a napokon sa ani nerealizovalo, predsa sa však aspoň stručne o ňom zmienime, pretože tematicky sa zaraďuje do sledu výstav Ľudového staviteľstva.

Podnet usporiadania slovanskú národopisnú výstavu iste treba hľadať v úspešnom priebehu Národopisnej výstavy československej v Prahe roku 1895. L. Niederle uverejnili pre pripravovanú výstavu slovanskej dediny predbežný projekt,⁵⁵ v ktorom vytýčil ciele výstavy, charakterizoval stav bádania o Ľudovom staviteľstve v jednotlivých slovanských krajinách a na základe takto získaných poznatkov v hlavných črtách naznačil vývoj slovanského domu a typy domov, ktoré by mali predstaviť Ľudové staviteľstvo jednotlivých slovanských národov. Podľa Niederleho na slovanskej výstave malo sa sústrediť okolo 84 stavieb; z objektov každého zúčastneného národa navrhoval vytvoriť samostatné osady. Z Čiech navrhol 12 objektov, z uhorského Slovenska tri, a to: staré gazdovstvo z južného Slovenska s pristavanou komorou a klenutým vysunutým vchodom (žudrom) s príslušnými hospodárskymi budovami. Ďalej navrhol gazdovstvo zo slovenských Karpát, napr. z Oravy, poschodový dom z Čiémian a prípadne nejaký bohatší typ roľníckeho domu z okolia Bratislavы. Pripravovaná slovanská národopisná výstava a v jej rámci projektovaná slovanská dedina sa však pre vojnové udalosti neuskutočnili.

Séria výstav Ľudového staviteľstva uskutočnila sa v období vzniku a počiatkov záujmu o Ľudovú materiálnu kultúru a jej hodnoty a v čase jej začlenenia ako významnej zložky do integrálnej národnej kultúry. Inštalovať výstavu Ľudového staviteľstva, najmä v tom období, vyžadovalo si odborné vedomosti, mimoriadne úsilie a značné náklady a toto všetko prekonáť mohlo len mimoriadne a nezištné nadšenie súčasníkov, zapálených za Ľudovú a národnú kultúru. Je pozoruhodné, že v nasledujúcich obdobiach sa už výstavy Ľudovej architektúry neusporadúvali v takýchto rozmeroch. Jednak ochablo počiatočné nadšenie, jednak nastúpili aj nové formy prezentácie objektov Ľudového staviteľstva v trvalých expozíciah (skanzenoch). Uplynul však dlhší čas, dokiaľ sa múzeá Ľudového staviteľstva začali realizovať aj v krajinách strednej Európy.⁵⁶ Výstavy Ľudového staviteľstva, ktoré sa v strednej Európe uskutočnili v poslednej tretine 19. storočia, možno pokladať za predchodecov neskorších múzeí Ľudového staviteľstva v prírode.

⁵⁵ NIEDERLE, L.: Projekt slovanské výstavy národopisné. Slovanská dôdina. Česká revue, 1912–1913, s. 1–13.

⁵⁶ MRUŠKOVIČ, Š.: Slovenské múzeum Ľudovej architektúry v Martine. Slovenský národopis, 20, 1972, s. 7–30.

Popri popularizačnom zámere — čo je podstatnou črtou každej výstavy — expozície ľudového staviteľstva mali nesporný vedecký význam. O výstave vo Viedni možno povedať, že sústredila akosi náhodný súbor objektov, ktoré však i z národopisného hľadiska možno označiť za pozoruhodné a cenné. Pre výstavy v Prahe a Budapešti vykonal sa už výber ľudových stavebných objektov, pre pražskú výstavu na základe etnického princípu, v prípade budapeštianskej výstavy prevládlo geografické hľadisko a v jeho rámci národnostné zretele. Pri výbere objektov predpokladala sa už určitá orientácia v ľudovom staviteľstve na území, z ktorého sa mali sústrediť objekty, prípadne príprava výstavy podnietila pre tento cieľ vykonaným prieskumom získať takýto všeobecný prehľad. Materiál z expozícií ľudového staviteľstva, a to tak vo Viedni, Prahe, ako aj v Budapešti sa publikáčne spracoval. Samostatne alebo v dokumentárnych publikáciách vydaných o uskutočnených výstavách boli osobitné state, v ktorých sa opísali okolnosti príprav výstav ľudového staviteľstva a pomerne obšírne sa zhodnotili jednotlivé vystavené objekty. Pretože na výstavách sa zhromaždili významnejšie typy ľudových stavieb, publikované príspevky treba pokladať za prvé prehľadné a informatívne state o ľudovom staviteľstve na výstave zastúpeného etnika alebo územia. Pri príležitosti viedenskej výstavy bola vydaná samostatná brožúrka o vystavenom dome z Gajdla (Kľačna), ktorú treba pokladať za prvé publikáciu o ľudovom dome na Slovensku. Po skončení výstav uverejnili sa o exponovanom materiáli analytické štúdie, v ktorých sa komparatívnou metódou vyčleňovali spoločné alebo rozdielne znaky vystavených objektov, ktoré pochádzali z oblastí od seba značne vzdialených, ale ich sústredenie na jednom mieste umožnilo porovnávať a vedecky analyzovať, čo i metodologicky znamenalo pokrok vo výskume ľudovej architektúry. U odborníkov, ako aj v širokej verejnosti najväčšiu pozornosť vzbudzovali ľudové domy, ktoré slúžili za obydlia rozšírených rodín, žijúcich vo veľkorodinách (Čičmany, Gajdel, Handlová). Takže už v tomto období možno pozorovať záujem o vzťah: obytný dom — rodinné spoločenstvo. Nemožno obísť ani veľmi závažnú okolnosť, že uskutočnené výstavy veľmi prenikavo upozornili na problematiku ľudového staviteľstva a podnietili i podstatne ovplyvnili ďalšie bádanie o tomto predmete.

V čase výstav vznikli národopisné oddelenia národných múzei najprv v Budapešti a potom v Prahe. Základom ich zbierok stali sa interiérové zariadenia ľudových domov, ktoré po skončení výstav dostali sa spolu aj s ľudovouumeleckými výrobkami (domáckymi výrobkami), inštalovanými v osobitných oddeleniach, medzi ktorými bolo nemálo materiálu slovenskej proveniencie, do múzejných fondov. Materiál z viedenskej a budapeštianskej výstavy získali múzeá v Budapešti (Národné múzeum a Uměleckopriemyselné múzeum) a z pražskej výstavy Národné múzeum, prípadne jeho Národopisné oddelenie. Takto výstavy ľudového staviteľstva pričinili sa aj o prvé a základné zbierkové fondy národopisných múzeí.

Výstavy ľudového staviteľstva z konca 19. storočia predstavujú prvé kroky na ceste bádania o ľudovom staviteľstve v strednej Európe. Prvá výstava ľudového staviteľstva, ktorá bola vo Viedni roku 1873, čoskoro si pripomenie svoju

storočiu a i toto blížiace sa jubileum podnietilo venovať jej, ako aj výstavám nasledujúcim po nej, našu pozornosť. A to tým skôr, že na všetkých troch výstavách exponované boli aj ľudové stavebné objekty zo Slovenska.

VOLKSBAUKUNST-AUSSTELLUNGEN IN MITTELEUROPA AM ENDE DES 19. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

Das zeitgenössische wissenschaftliche Interesse für die volkstümliche Baukunst schließt alle ihre Bestandteile ein. Das Erkennen des Materials im Terrain und seine Dokumentation, die Übersicht der angewandten methodologischen Verfahren, als auch die Geschichte der Entwicklung des Interesses für die Problematik sind die Hauptaufgaben des Sudiums der Volksbaukunst.

Die differenzierte volkstümliche Baukunst in der Slowakei, als Bestandteil der materiellen Volkskultur, erregte von Anfang an lebendiges Interesse. Von Anfang an, das bedeutet hundert an lebendiges Interesse. Von Anfang an, das bedeutet hundert Jahre zurück, so daß dieses Interesse schon seine eigene Geschichte hat. Das gesteigerte Interesse für die Volksbaukunstforschung in der Slowakei in den letzten zwei Jahrzehnten, namentlich im Zusammenhang mit ihrer weiteren Erforschung, ihren Problemen des Schutzes und der Bekanntmachung mit der Skansenidee und mit ihrer Realisierung, regte eine erhöhte Anteilnahme für die Volksbaukunst und ihr Studium in der Vergangenheit an.

Auch diese Studie ist ein Beitrag zur Geschichte des Interesses für die volkstümliche Baukunst in Mitteleuropa, und zwar in der Zeitspanne ihrer ersten Anfänge. Im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts verwirklichte man auf diesem Gebiet, im Rahmen umfassenderer Ausstellungen, drei Volksbaukunstexpositionen. Und zwar im Jahre 1873 auf der Weltausstellung in Wien, im Jahre 1895 auf der Volkskundlichen Ausstellung in Prag und im Jahre 1896 auf der Millenniums-Landesausstellung in Budapest. Die Studie erforscht die Beweggründe, aus welchen die Ideen zur Veranstaltung von Volksbaukunst-Ausstellungen erstanden sind, verfolgt die Organisationsarbeiten, namentlich die Auswahl der Objekte und die angewandten Gesichtspunkte und diejenigen, die sich für die Organisierung der Ausstellungen einsetzen. Den gesamten Ausstellungsrummel reiht man in die damalige Bewegung ein, in der das volkskundliche Interesse für die materielle Volkskultur und so auch für die volkstümliche Baukunst entstanden war und sich entfaltet hatte.

Auf der Weltausstellung in Wien im Jahre 1873 sollte sich in einer besonderen Abteilung das Bauernhaus samt seiner inneren Einrichtung bei verschiedenen Völker der Welt vorstellen. Dieses Programm mißlang in der Realisierung, weil man auf die Ausstellung neun Volkshäuser brachte, davon waren sieben aus dem Gebiet Österreich-Ungarns und zwei aus dem übrigen Ausland (eines von unweit von Petersburg aus Rußland und das andere aus dem Alsaß). Aus Österreich-Ungarn waren folgende Bauernhäuser auf der Ausstellung: ein deutsches einstöckiges Blockhaus aus Geidel (heute heißt das Dorf Klačno) aus der Slowakei, ein sächsisches Bauernhaus aus Siebenbürgen, ein sikulisches Bauernhaus aus Siebenbürgen, ein rumänisches Bauernhaus aus dem Banat, ein Bauernhaus aus Galizien, ein kroatisches Bauernhaus und ein Bauernhaus aus Vorarlberg in Österreich. Bei der Wiener Ausstellung wurden auch zwei Publikationen herausgegeben, die man zu den ersten Büchern über die Volksbaukunst zählen kann. Es sind dies: „Ein Haus und seine Bewohner aus Geidel (Gajdel)“ und „Das Bauernhaus mit seiner Einrichtung und seinem Geräthe“ von K. J. Schröer, einem Landsmann aus Bratislava.

Im Jahre 1895 wurde in Prag eine umfangreiche volkskundliche Ausstellung veranstaltet. Man baute hier aus 13 Bauerngütern ein Ausstellungsdorf auf. Bei der Auswahl der Objekte für das Ausstellungsdorf in Prag wurde der ethnische Gesichtspunkt geltend gemacht. Es

sollte auf der Ausstellung der Wohndes tschechischen, mährischen und slowakischen Bauernvolkes gezeigt werden. Von den 13 Objekten waren fünf aus Böhmen, fünf aus Mähren, eines aus Schlesien und zwei aus der Slowakei, und zwar ein stockhohes Blockhaus aus Čierny und ein dreiräumiges Blockhaus aus der Orava, beide aus dem nördlichen Teil der Mittelslowakei. Außerdem gliederte man ins Ausstellungsdorf den Bau eines Rathauses, einer Kirche und einer Mühle ein.

Die dritte Ausstellung der volkstümlichen Baukunst in diesem Zeitraum wurde im Jahre 1896 in Budapest installiert. Bei der Gelegenheit des tausendsten Jubiläums des ungarischen Staates wurde die Millenniums-Landesausstellung veranstaltet. Im Rahmen dieser Ausstellung baute man ein volkskundliches Dorf auf. Es bestand aus 24 Objekten, daraus vertraten 12 Objekte die Wohnsitze des madjarischen Bauernvolkes und die anderen 12 Objekte wurden unter die Nationalitäten Ungarns folgendermaßen verteilt: 6 Objekte für slawische Völker (je ein slowakisches, ruthenisches, serbisches, kroatisches, slowenisches und bulgarisches Bauernhaus), 4 Objekte für deutsche Enklaven (zwei aus der Slowakei, eines aus Siebenbürgen und eines aus Transdanubien) und zwei rumänische Häuser. Außerdem baute man ein Zigeunerzelt auf. Bei der Auswahl der Häuser war der territoriale Gesichtspunkt maßgebend, also der damalige Raum Ungarns und in seinem Rahmen die Nationalitätengliederung. Aus der Slowakei wurden auf dieser Ausstellung drei Häuser aufgebaut: ein slowakisches Blockhaus aus Sariš, ein deutsches einstöckiges Blockhaus aus Handlová und ein deutsches gemauertes Haus aus Medzev.

Im Jahre 1916 sollte man in Prag eine Ausstellung des slawischen Hauses veranstalten. Sie wurde seit einigen Jahren organisiert. Es sollten dort typische Bauten aller slawischen Nationen vertreten sein. Die Ausstellung wurde wegen der Kriegsergebnisse nicht verwirklicht.

Die Serie von Volksbaunkunst-Ausstellungen, die man im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts veranstaltete, hatte eine vielseitige Bedeutung. Vor allem verursachten die Ausstellungen die Entstehung und Entwicklung der Forschung auf dem Gebiet der volkstümlichen Baukunst. Die erste Ausstellung der Volksbaukunst in Wien im Jahre 1873 wurde zwei Jahrzehnte vor dem Aufbau des ersten schwedischen Freilichtmuseums verwirklicht und man wird bald ihr hundertstes Jubiläum begehen. Alle drei Ausstellungen, obgleich sie außerhalb des Gebietes der Slowakei verwirklicht wurden, erregen Aufmerksamkeit auch aus der slowakischen Seite, weil dort auch Volksbauten aus der Slowakei vertreten waren, und so reihen sich alle drei Ausstellungsaktionen in die Entwicklung des Interesses für die volkstümliche Baukunst in der Slowakei ein.

Abbildungen:

1. Stockhohes Blockhaus aus Geidel (Klačno) auf der Ausstellung in Wien 1873.
2. Grundriss des Erdgeschosses des Blockhauses aus Geidel (Klačno).
3. Titelblatt der Publikation über das Volkshaus in Geidel aus dem Jahre 1873.
4. Stockhohes Blockhaus aus dem Dorfe Čierny (Mittelslowakei) auf der Ausstellung in Prag 1895.
5. Grundriss des Erdgeschosses und Stockwerkes des Wohnhauses aus Čierny.
6. Dreiräumiges Blockhaus aus Orava (Nordslowakei) auf der Ausstellung in Prag im Jahre 1895.
7. Schnitt und Grundriss des Oravaer Hauses.
8. Mit Stroh bedecktes Blockhaus (Einsiedlerhaus) aus dem slowakischem mährischen Grenzgebiet auf der Ausstellung in Prag im J. 1895.
9. Mit Stroh bedecktes Blockhaus aus Südšariš auf der Ausstellung in Budapest im J. 1896.
10. Grundriss des Hauses aus Sariš.
11. Stockhohes Blockhaus aus Handlová auf der Ausstellung in Budapest im Jahre 1896.
12. Grundriss des Stockhauses und des ganzen Bauerngutes aus Handlová.
13. Deutsches Mauerhaus aus Medzev (Bezirk Košice) auf der Ausstellung in Budapest im J. 1896.
14. Grundriss des Wohnhauses und des Bauerngutes aus Medzev.
15. Mit Stroh bedecktes russinisches Blockhaus aus dem Gau Berehovo auf der Ausstellung in Budapest im Jahre 1896.
16. Grundriss des russinischen Blockhauses.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания XX, 1972, № 3.
Издается четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Станс
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang XX, 1972, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume XX, 1972, No. 3.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné XX, 1972, No. 3. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: Dr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník XX, 1972, číslo 3. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavná redaktorka Dr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: prof. Dr. Rudolf Bednárik, Dr. Soňa Burlasová, Dr. Emilia Horváthová,
Dr. Soňa Kovačevičová, Dr. Jaroslav Kramárik, Dr. Michal Markuš, doc. Dr. Ján Michálek,
Dr. Ján Mjartan, Dr. Štefan Mruškovič, doc. Dr. Ján Podolák

Technická redaktorka Jarmila Macherová

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—, celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer PIO 2385/49-III/2

Rozšíruje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedičia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedičia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1972